

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KRISTÝNA PUMPRLOVÁ

**Československo-portugalské vztahy ve 20. a 30. letech
20. století**

**Relations between Czechoslovakia and Portugal between
1920 and 1940**

2011

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Simona Binková, CSc.

Ráda bych zde poděkovala PhDr. Simoně Binkové, CSc. za cenné rady, podnětné připomínky, bezmeznou trpělivost a odbornou pomoc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využití prameny a literaturu.

V Praze dne 3. ledna 2011

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Vývoj československo-portugalských vztahů ve 20. letech	8
2.1 Navázání diplomatických styků.....	8
2.2 Činnost československého konzulátu v Lisabonu	9
2.3 Chargé d'affaires v Lisabonu a v Praze	10
2.4 Portugalské vyslanectví v Praze	11
2.5 Nespokojenost portugalské vlády s československým zastoupením v Portugalsku	13
3. Vývoj československo-portugalských vztahů ve 30. letech	17
3.1 Nástup nedemokratického režimu v Portugalsku	17
3.2 Španělská občanská válka a rozdílné postoje československé a portugalské vlády	19
3.3 Přezbrojování portugalské armády	21
3.4 Portugalská objednávka u Československé Zbrojovky	22
3.5 Přerušování československo-portugalských vztahů.....	23
3.6 Události následující přerušování diplomatických vztahů	29
4. Oficiální stanoviska československé a portugalské vlády k přerušování vzájemných diplomatických vztahů	32
5. Československá snaha obnovit diplomatické vztahy s Portugalskem	40
6. Kulturní spolupráce.....	43
7. Hospodářské vztahy	46
8. Závěr	51
9. Resumo	53
10. Bibliografie	57

1. Úvod

Konec první světové války proměnil mapu střední Evropy. Rakousko-Uhersko zaniklo a na jeho území vzniklo několik nových státních útvarů. Mezi nimi také Československo. Postavení mladé republiky nebylo vůbec snadné. Složitá národnostní situace a sousedství s Německem, Rakouskem a Maďarskem, tedy se státy žádajícími revizi tzv. versailleského systému nastoleného po první světové válce¹, předurčovaly zaměření československé zahraniční politiky. Jejím prvořadým cílem bylo zajistit republice bezpečnost. Českoslovenští představitelé se obraceli k západním demokraciím, hlavně Francii, a dále k menším spřízněným státům v jihovýchodní a východní Evropě, se kterými ČSR vytvořilo spojenecký blok, tzv. Malou dohodu².

V roce 1920 navázala československá vláda diplomatické kontakty také s Portugalskou republikou. V tomto roce oslavilo Portugalsko desetileté výročí svržení monarchie a zřízení republiky³. Deset let republiky však nepřineslo zemi ani politický klid ani hospodářskou stabilitu. Zatímco se vnitřní politika zmítala v povstáních a krizích, zahraniční politika země směřovala především k ochraně portugalských koloniálních území v Africe, kterých se chtělo zmocnit Německo⁴.

I přes rozdílné priority zahraničních politik Československa a Portugalska se obě země od navázání diplomatických vztahů postupně sblížovaly a navzájem se poznávaly. Nikdo však nemohl předvídat, že jejich vzájemná spolupráce bude ukončena po necelých dvou desítkách let.

Následující diplomová práce si určila za cíl zmapovat vývoj vzájemných diplomatických vztahů, stejně tak jako ekonomickou a kulturní spolupráci mezi oběma státy ve 20. a 30. letech 20. století. Zároveň na základě dostupných informací zmapuje události léta

---

¹ Tímto termínem jsou označovány mírové smlouvy mezi vítěznými mocnostmi a poraženými státy (Německem, Rakouskem, Maďarskem, Bulharskem a Tureckem) podepsané na zámku ve Versailles v letech 1919 a 1920, které mimo jiné zakotvily vznik Československa a zajišťovaly jeho hranice. In Bělina, P. a kolektiv. *Dějiny evropské civilizace*. Díl II. Praha a Litomyšl : Paseka, 1995, s. 197.

² Základ spojenečtství tvořila smlouva o vzájemné pomoci pro případ nevyprovokovaného útoku Maďarska mezi ČSR a Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců (pozdější Jugoslávie) ze 14. srpna 1920. Československo-rumunské závazky stvrdila spojenecká smlouva z 23. dubna 1921 a rumunsko-jugoslávská smlouva byla podepsána 17. června 1921. In Klimek, A., Kubů, E. *Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 31 a 32.

³ K vyhlášení Portugalské republiky došlo 5. října 1910. In Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 152.

⁴ Ještě před vypuknutím 1. světové války, v roce 1913, podepsala Velká Británie, bránící své zájmy v Perském zálivu, a Německo tajnou dohodu, podle které mělo v budoucnosti Německo převzít celé území Angoly a části Mozambiku. In Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 163.

roku 1937, na jehož konci se portugalská vláda rozhodla přerušit diplomatickou spolupráci s československou vládou.

Má práce je založena především na výzkumu, který jsem provedla v Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR, Archivu Ministerstva zahraničních věcí Portugalské republiky a Archivu Oliveiry Salazara⁵. Dosud totiž neexistují studie, které by se výše zmíněnému období věnovaly⁶. Je s podivem, že většina knih zabývajících se zahraniční politikou Československa v 1. polovině 20. století, které jsem konzultovala, se o této roztržce s nevšedním koncem ani nezmiňuje.

Zájemci o přehled politických, ekonomických i kulturních kontaktů mezi Portugalskem a českými zeměmi od prvních dochovaných dokladů až do současnosti mohou nalézt jejich nástin v *Dějínách Portugalska* od Jana Klímy⁷ nebo v publikaci *Portugalsko. Stručná historie států* od Simony Binkové⁸. V roce 1996 obhájil student Masarykovy Univerzity v Brně Martin Smutný diplomovou práci *Krizové období vývoje Portugalské republiky 1925-1930 a vztahy ČSR – Portugalsko*⁹, která se zabývá politickým a ekonomickým vývojem Portugalské republiky a jen na několika stranách shrnuje diplomatické a kulturní kontakty mezi oběma zeměmi. Období meziválečných vztahů zpracoval v témže roce student historie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Martin Jedlička ve své diplomové práci *Československo-portugalské vztahy v meziválečném období*. Jinou diplomovou prací, která studuje československo-portugalské vztahy, ovšem již v období po přerušení diplomatických vztahů mezi Portugalskem a ČSR, je práce Lindy Kundrátové, opět z FF UK, *Kontakty portugalské antisalazaristické opozice s Československem v letech 1933 – 1974*.

Portugalská bibliografie vážící se k tématu mé diplomové práce je výrazně chudší. Rozsáhlá publikace *Dez Anos de Política Externa (1936-1947)* obsahuje několik telegramů, které si v době československo-portugalské krize v roce 1937 vyměnily portugalské

---

⁵ Fondy uložené v Archivu MZV Portugalska (Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros, dále AHD MNE Lisabon) sídlícím v Palácio das Necessidades obsahují informace především o krizi mezi oběma státy, která vypukla v létě 1937. Několik složek s telegramy, které si v době zmíněné krize vyměnil portugalský zastupitelský úřad v Praze s předsedou vlády Salazarem, je uloženo také v lisabonském Arquivo de Oliveira Salazar (dále AOS Lisabon), jehož sídlo se nachází v Torre do Tombo. Velké množství informací o činnosti československého zastupitelského úřadu v Portugalsku je možné nalézt v Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR (dále AMZV Praha).

⁶ Jedinou výjimkou, kterou jsem při svém bádání objevila, je studie Libuše Neckářové *Stanovisko československého tisku ke konfliktu mezi Portugalskem a Československem v roce 1937 (Spor o dodávku zbraní nebo útok na ČSR?)*. Studie byla otištěna v prvním svazku Ročenky obecných dějin (Praha, 1991 Historický ústav ČSAV) a rozebírá události léta roku 1937 v kontextu španělské občanské války a evropské politiky 30. let 20. století.

⁷ Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 1999 a 2007.

⁸ Praha : Nakladatelství Libri, 2004.

⁹ [cit. 2010-12-20]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/22410/ff_m/?jazyk=en;info.

ministerstvo zahraničních věcí a zastupitelský úřad v Praze. Co se týče přehledu vztahů mezi oběma zeměmi, základní informace je možné najít v *História de Portugal* historika J. V. Serrãa¹⁰. Diplomatických vztahů mezi Československem a Portugalskem se částečně dotýká také publikace historičky L. A. Madeiry o významné osobnosti portugalských dějin 1. poloviny 20. století Albertovi da Veiga Simõesovi¹¹, neboť Simões zastupoval portugalskou vládu v Praze v letech 1927 až 1932.

---

¹⁰ Serrão, J. V. *História de Portugal* . XIII. Lisboa : Editorial VERBO, 2000, a *História de Portugal* . XIV. Lisboa: Editorial VERBO, 2000.

¹¹ Madeira, L. A. *Alberto da Veiga Simões: Esboço biográfico*. Lisboa : Quarteto, 2008.

2. Vývoj československo-portugalských vztahů ve 20. letech

2.1 Navázání diplomatických styků

K oficiálnímu navázání diplomatických vztahů mezi Portugalskem a Československem došlo dva roky po skončení první světové války¹². Portugalská strana informovala československou stranu o oficiálním uznání ČSR 21. června 1919. Diplomatické vztahy mezi oběma státy byly fakticky navázány o více než rok později, 18. října 1920¹³.

Prvním diplomatickým zástupcem ČSR u portugalské vlády byl od 3. července 1922 československý vyslanec v Madridě, Miloš Kobr¹⁴. Dle portugalského dobového tisku vyjádřili při ceremonii předání pověřovacích listin M. Kobr a tehdejší portugalský prezident, António José de Almeida, důvěru v budoucnost politických a kulturních styků mezi oběma zeměmi¹⁵. O několik měsíců později, 11. prosince 1922, byla podepsána bilaterální obchodní dohoda, která nabyla platnosti o rok později¹⁶.

Podle údajů obsažených v publikaci portugalského ministerstva zahraničních věcí *Anuário diplomático e consular português 1923 (Portugalská diplomatická a konzulární ročenka)*, která shrnuje informace o diplomatickém a konzulárním sboru portugalské vlády

---

¹² První světová válka byla ukončena podepsáním dohody o příměří s Německem 11. listopadu 1918. Od ledna do června 1919 probíhala ve Versailles mírová jednání, jejichž výsledkem byly smlouvy s poraženými státy (viz úvod), vznik Společnosti národů nebo vymezení hranic nově vzniklého Československa. In Kissinger, H. *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Praha : Prostor, 1999, s. 229 a Bělina P. a kolektiv. *Dějiny země Koruny české*, díl II. Praha a Litomyšl : Paseka, 1995, s. 160.

Portugalsko vstoupilo do bojů první světové války na straně Dohody 9. března 1916. Na počátku roku 1917 byly do Francie vyslány první oddíly Portugalského expedičního sboru (Corpo de Expedicionário Português), jehož vedením byl pověřen generál Fernando Tamagnini de Abreu e Silva. Každý měsíc byly do Francie vysílány další 4 tisíce mužů. Celkem jich v portugalských oddílech bojovalo 55 tisíc.

Vstup Portugalska do války vytvořil samozřejmě velký tlak na jeho rozpočet. Vláda musela řešit především nedostatek výrobků běžné spotřeby: chleba, masa, papíru, uhlí atd. V květnu 1917 bylo dokonce oznámeno, že Lisabonu zbývají zásoby mouky sotva na tři dny. Těživá situace vedla k manifestacím a k útokům na pekařství a obchody s potravinami, které byly potlačeny policií a které si vyžádaly velké ztráty na životech. Země navíc ochromovaly stávkové. In Serrão, J. V. *História de Portugal. (1910 – 1926)*, volume XI. Lisboa : Editorial VERBO, s. 187 - 190.

Nejtragičtější bitvou první světové války pro portugalské vojsko byla bitva u belgického La Lys, ve které při útoku německých jednotek, zahájeném v ranních hodinách 9. dubna, zahynulo 340 důstojníků a téměř 8000 ostatních vojáků. In Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 165.

¹³ Klimek, A., Kubů, E. *Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 101.

¹⁴ Miloš Kobr (nar. 1876) působil již v diplomatických službách Rakousko-Uherska. Od dubna roku 1919 pracoval na Ministerstvu zahraničních věcí ČSR, dále na vyslanectví ČSR v Paříži a v Berlíně. V letech 1921 až 1925 zastával funkci vyslance v Madridu. Od roku 1922 byl akreditován rovněž v Portugalsku. Poté byl vyslancem v Cařihradu (dnešním Istanbulu), od roku 1927 v Ankaře a v letech 1933 – 1939 v Budapešti. V letech 1942 – 1945 pracoval na ministerstvu zahraniční československé exilové vlády v Londýně. V roce 1942 vydal knihu *Hungarian's War*. In Kolář, F. a kolektiv. *Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918 – 1938*. Praha : Pražská edice, k.s., 1998, s. 130.

¹⁵ Serrão, J. V. *História de Portugal*. Volume XII. Lisboa : Editorial VERBO, 1990, s. 79.

¹⁶ více v kapitole Hospodářské vztahy.

v témže roce, měl v Praze v roce 1923 působit portugalský konzul, jehož jméno však publikace neuvádí¹⁷. Československá strana zřídila svůj konzulární úřad se sídlem v Lisabonu v dubnu roku 1924 a do jeho čela vyslala dr. Jiljího Pořízka¹⁸.

2.2 Činnost československého konzulátu v Lisabonu

V Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR jsou uloženy řádné a mimořádné politické zprávy zasílané československým konzulátem od roku 1924, které informují o dění na portugalské politické scéně, o hospodářské situaci země, nebo o situaci v portugalských koloniích. Například v říjnu roku 1924 podal dr. Pořízek zprávu o napjaté situaci na portugalské politické scéně:

Lisabon nebyl ještě dosti uklidněn od potlačeného revolučního pokusu z 28. srpna, když A Tarde z 2. září přinesl zprávu, že se mluví o novém násilném pokusu o revoluci, který se může opakovati každou hodinu. Opakoval se však až v noci ke 12. září. Vyličení, jak se zde revoluce dělají – například v *Diário de Notícias* z 12/IX – působí dojmem, jako by se vždy jednalo o divadlo předem připravené.¹⁹

Vedle sdělení tohoto typu přinášely politické zprávy rovněž zmínky o událostech, které se dotýkaly zájmů Československa. Například v říjnu roku 1925 byl Černínský palác informován o propagandě, kterou proti Československu vedlo v portugalském tisku Německo. Konzul Pořízek mimo jiné napsal:

Také v čísle z 11. října se rozepsal ostře proti Francouzům a Polákům. Československo uvádí mezi ostatními státy, kde jsou Němci v menšině a praví, že jsou tam Němci na všecken způsob utiskováni. (...) Propaganda, kterou zde Němci provádějí vyžaduje nesporně ohromné náklady. Jestliže však Němci se vydávání peněz nešetří, jest zřejmým, že pracují cílevědomě. Cíl jejich jest zde nejen politický ale hlavně hospodářský.

---

¹⁷ *Anuário diplomático e consular português 1923*, MNE, Lisboa : Imprensa Nacional – Oficinas da Secção de Publicidade do Museu Comercial.

¹⁸ AMZV Praha, III. sekce, krabice 215. Diplomatické věci československých zastupitelských úřadů v cizině. Portugalsko 1924.

¹⁹ AMZV Praha, Politické zprávy. Řádná politická zpráva č. 5 ze dne 7/10/1924.

V této zprávě si konzul navíc stěžuje, že mu dosud nebyl přidělen portugalský korespondent a že on sám se bude muset obrátit ústně na šéfredaktora listu, který článek otiskl, aby zjednal nápravu²⁰.

Dr. Pořízek se od svého příchodu do Lisabonu věnoval otázce portugalských kolonií, především Angole. Několikrát zaslal Ministerstvu zahraničních věcí Československa zprávy o německém vlivu, který v ní neustále rostl. Dokonce se začal zabývat otázkou, zda by Československo nemohlo získat v Angole jistý vliv. Na konci října roku 1924 poslal dopis samotnému ministru zahraničních věcí, Edvardu Benešovi, ve kterém uvedl:

Houževnatostí našeho lidu jehož ročně 30 až 50.000 ztrácíme bychom v portugalských koloniích získali nevyčerpatelný zdroj koloniálního zboží a surovin nehledě k tomu, že by se značně rozšířil trh pro naše výrobky. Postupnou, promyšlenou organizací by se náš hospodářský vliv v těchto koloniích tak ustálil a upevnil, že by se v určitých programově zvolených částech trvale a pevně dal svěsti hlavní proud našeho vystěhovalectví.

Byl přesvědčen o tom, že „podobná příležitost se v historii našeho národa sotva kdy ještě naskytne.“²¹ Tento jeho názor, objevující se dále například v řádné zprávě číslo 3 z června 1925, nebyl československou vládou vyslyšen.

2.3 Chargé d'affaires v Lisabonu a v Praze

Od 1. prosince 1925 zastupoval ČSR v Lisabonu ve funkci chargé d'affaires a.i., dr. Adolf Berka, sídlící v Madridu, a od 8. července 1926 reprezentoval portugalskou vládu v Praze, rovněž ve funkci chargé d'affaires a.i., Henrique da Guerra Quaresma Viana.²²

V dubnu 1926 bylo Ministerstvo zahraničních věcí ČSR upozorněno na některé problémy československého zastoupení v Portugalsku a byly mu sděleny důvody, proč by mělo dojít ke změně jeho postavení. Prvním závažným důvodem bylo množství práce, které vykonávalo vyslanectví v Madridě a které bylo přenášeno na lisabonský konzulát. Konzul k tomu napsal:

---

²⁰ AMZV Praha, Politické zprávy. Řádná politická zpráva č. 5 ze dne 16/10/1925.

²¹ AMZV Praha, Politické zprávy. Dopis ministru zahraničních věcí ze dne 24/10/1924.

²² *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918 – 1985.* Praha : FMZV, 1987.

Považoval konsul tudíž za odůvodněnou žádost, aby konzulát, na jehož bedrách spočívá tíže a jádro práce zastupitelského úřadu, byl také vybaven přívlastky, jež by umožňovaly všestrannou úspěšnost jeho činnosti v zemi, kde působí. Padá to zvláště na váhu vzhledem k neuvěřitelným lokálním obtížím a k okolnosti, že státy, jejichž soutěž nám při hospodářském pronikání stojí v cestě, mají v Lisaboně svá diplomatická zastoupení, jsou zde již dávno zakořeněny a znamenitě organisovány, kdežto my začínáme od základů s průkopnickou prací, která tím spíše zasluhuje všestranné opory.²³

Na počátku února 1927 zažil československý konzulát nepříjemnou událost související s další revolucí, která v Lisabonu propukla. Ve zprávě zaslané Černínskému paláci byl popsán její průběh a také důsledky střelby v ulici, kde konzulát sídlil:

Najednou silný otřes domu a třesk rozbítených oken dal zřetelně znáti, že granát zasáhl přímo konzulární budovu. Konsul se na to rozhodl opustiti byt a odebral se se svojí chotí a ofic. Rádlem a pomocnicí v domácnosti do přízemí. (...) Brzy na to byl pocítěn nový menší otřes domu na znamení, že byl podruhé granátem zasáhnut.

Konzul se neomezil jen na strohé vylíčení událostí. Požádal, aby byl konzulátu udělen diplomatický charakter, který by ho i jeho zaměstnance měl napříště ochránit. Předpokládal totiž, že se revoluce budou opakovat²⁴.

2.4 Portugalské vyslanectví v Praze

10. června 1927 bylo zastoupení Portugalska v Praze povýšeno na vyslanectví a do jeho čela byl postaven Alberto da Veiga Simões, spisovatel, novinář, politik, bývalý ministr zahraničních věcí²⁵, diplomat a jedna z osobností, které významně ovlivnily první desetiletí 20. století portugalské historie.

V nástupní řeči při příležitosti předání své pověřovací listiny prezidentu Masarykovi pronesl:

---

²³ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Dopis československého konzulátu adresovaný Ministerstvu zahraničních věcí ze dne 23/4/1926.

²⁴ AMZV Praha, Politické zprávy. Mimořádná politická zpráva č. 3 ze dne 19/2/1927.

²⁵ Alberto da Veiga Simões (1888 - 1954) zastával funkci ministra zahraničních věcí v roce 1912. Životopis A. de V. Simõese vydala historička Lina Alves Madeira v roce 2008, viz Bibliografie.

Má země se nemohla odcizit od národa, který si okamžitě v prvních a rušných poválečných hodinách získal respekt světa pro svou vnitřní přeměnu, dílo svých finančníků a ekonomů, disciplínu své práce a pro činnost, kterou vykonává za svými hranicemi jako vůdčí národ nové střední Evropy.²⁶

Zároveň vyjádřil svůj obdiv prezidentu Masarykovi, kterého nazval „velkým demokratem“. Ve zprávě, kterou zaslal následující den po ceremonii Ministerstvu zahraničních věcí Portugalska, navíc uvedl, že mu byly při přijímacím aktu projeveny zvláštní pocty, jako byl doprovod jezdecký od hotelu, ve kterém byl ubytován, až do prezidentského paláce. Prezident Masaryk si s ním povídal více než půl hodiny, déle než bývá zvykem, a při rozhovoru, ze kterého se dochovala fotografie, se detailně zajímal o ekonomickou situaci Portugalska²⁷.

Veiga Simões byl kromě Prahy akreditován zároveň ve Vídni a v Budapešti, a proto byl neustále nucen cestovat mezi těmito třemi hlavními městy. V Praze neměl vlastní dům a musel bydlet v hotelu na okraji Prahy. V něm měl k dispozici jeden pokoj a malý salónek, kde přijímal návštěvy, a to i svých kolegů. Neměl nárok na jídlo, topení ani praní, a proto mu na vlastní výdaje zbývala jen nepatrná částka z platu. K této situaci napsal:

Z tohoto skromného živobytí mi tudíž zbývá 14 liber, jako zůstatek toho všeho, co od Ministerstva dostávám na šatstvo a obuv, jízdné na tramvaj, kuřivo, na šatstvo pro svou paní, aby čelila drsnému klimatu, které vyžaduje nákladné ošacení (...).²⁸

Několikrát si zároveň portugalskému ministerstvu zahraničních věcí stěžoval na podmínky, ve kterých muselo vyslanectví pracovat. Portugalská vláda se nicméně rozhodla nenavýšit finanční prostředky vyslanectví. Toto rozhodnutí bylo jistě i odpovědí na otázku postavení československého vyslanectví v Lisabonu²⁹.

---

²⁶ Pozn. všechny překlady z portugalského, francouzštiny a angličtiny provedla autorka diplomové práce.

„Não podia o meu país alhear-se duma nação que logo nas primeiras e perturbadas horas do pós-guerra se impôs ao respeito do mundo pela sua reorganização interna, pela obra dos seus financeiros e economistas, pela disciplina do seu trabalho, pela sua obra externa de povo líder da Nova Europa Central.“ In Madeira, L. A. *Alberto da Veiga Simões: Esboço biográfico*. Lisabon : Quarteto, 2008, s. 161.

²⁷ Madeira, L. A. *c.d.*, s. 161, 162.

²⁸ „Ficam-me portanto, desta escassa existência, £ 14, como saldo de tudo o que desse Ministério recebo para me vestir e calçar, para andar de eléctrico, para fumar, para vestir uma senhora na posição de esposa dum Ministro, para fazer face a um clima rude que exige dispendiosos vestuários (...).“ In Madeira, L. A. *c. d.*, s. 163.

²⁹ *ibid.*, s. 162.

2.5 Nespokojenost portugalské vlády s československým zastoupením v Portugalsku

V březnu 1927 upozornil dr. Adolf Berka, z československého vyslanectví v Madridu, že by bylo dobré, v rámci reciprocity, reorganizovat lisabonský konzulát. Navrhl vyslat do Lisabonu legačního úředníka jako chargé d'affaires a.i., čímž by se také zjednodušila práce úřadu³⁰.

Československá vláda schválila přeměnu československého konzulátu v Lisabonu na vyslanectví 15. července 1927. V návrhu podaném Ministerstvem zahraničních věcí ČSR vládě bylo uvedeno, že československý vyslanec v Madridu bude akreditován rovněž u lisabonské vlády a že správou vyslanectví v Lisabonu bude pověřen chargé d'affaires a.i.. Předpokládalo se, že vyslanec bude do Lisabonu zajíždět jednou do roka. V návrhu bylo také uvedeno, že „na pozdější změnu tohoto formálního opatření se nepomýšlí.“³¹ Podle záznamu uloženého v Černínském paláci schválil tento návrh také ministr financí dr. Engliš za předpokladu, že nenastane podstatné navýšení výloh na fungování zastupitelského úřadu³².

Vyslanectví spravovalo veškerou konzulární agendu v Portugalsku s výjimkou okresů Braga, Bragança, Porto, Viana de Castelo a Vila Real, kde obchodní agendu vykonával československý konzulát sídlící v Portu³³. Rozhodnutí československé vlády postavit do čela zastupitelského úřadu v Lisabonu chargé d'affaires a.i. nevzbudilo u portugalské strany příznivé ohlasy.

Portugalská vláda byla o změnách informována 19. září 1927 legačním radou dr. Kadeřábekem, již ve funkci chargé d'affaires a.i.³⁴. Na konci měsíce září byl dr. Kadeřábek přijat na portugalském ministerstvu zahraničních věcí. Po nástupní audienci telegrafoval do Prahy:

Zjistil jsem z přímých narážek při nástupní audienci, že setrvání zdejšího úřadu v nynějších nedůstojných a nevýhodných místnostech nevyhnutelně vzbudí nepříjemný dojem podceňování Portugalska.³⁵

³⁰ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Zastoupení Československa v Portugalsku. Návrh na novou úpravu, Madrid, dne 7/3/1927.

³¹ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Podání MZV ve věci Vyslanectví v Lisabonu, návrh na zřízení.

³² AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Min. financí Ministerstvu zahraničních věcí, dne 11/7/1927.

³³ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Redakci úředního listu ve věci přeměny čsl. konzulátu.

³⁴ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Dopis Dr. Kadeřábka MZV Sekci I-1. ze dne 26/9/1927.

³⁵ AMZV Praha, Politické zprávy. Telegram č. 782/27 ze dne 30/9/1927.

Na podzim téhož roku přijela do Lisabonu československá delegace, jejímž cílem bylo jednat s portugalskou stranou o úpravě vzájemných právních vztahů. Jednání československých zástupců, odborného přednosty dr. Spira a ministerského rady dr. Halfara, s portugalskými protějšky, byla oceněna i prezidentem portugalské republiky Antóniem Carmonou.³⁶ Mezi Československem a Portugalskem byla 23. listopadu 1927 podepsána Dohoda o vzájemné právní pomoci ve věcech občanských a obchodních, Úmluva o vydávání zločinců a právní pomoci ve věcech trestních a Úmluva o uznání a výkonu soudních rozhodnutí³⁷.

V listopadu 1927 informovala Ministerstvo zahraničních věcí ČSR mimořádná politická zpráva o „nepříjemném incidentu“, který se odehrál v momentě přípravy nástupní audience a odevzdání pověřovacích listin nového československého vyslance dr. Vlastimila Kybala³⁸ a který souvisel s postavením diplomatického zastoupení Československa v Portugalsku:

Ministr zahraničních věcí předpokládal totiž, že vyslanec jmenován jest toliko pro Portugalsko a bude sídliti trvale v Lisaboně. Zvěděv skutečný stav věci, byl nanejvýše překvapen a nemohl se zdržeti, aby nedal výrazu svému roztrpčení pro toto „odbytí“ Portugalska a aby nenaznačil, že portugalská vláda byla by sotva udělila p. vyslanci dr. Kybalovi agrément, kdyby jí skutečný stav věci byl znám. Ministr, prohlašuje, že nechce přes Madrid jednat, poukázal na to, že portugalská vláda cenila si Československa do té míry, že přenesla sídlo svého vyslanectví z Vídně do Prahy a že vedením úřadu v Praze pověřila jednoho ze svých nejlepších úředníků a bývalého ministra zahraničních věcí. Bylo by proto jen spravedlivé, aby i Československo mělo v Portugalsku svého skutečného diplomatického zástupce, který by sídlil trvale v Lisabonu.

Nemůže-li již Československo z důvodů úsporných jmenovati pro Lisabon skutečného vyslance a zplnomocněného ministra, myslí ministr zahraničních věcí, že možno učiniti aspoň tolik, aby lisabonské vyslanectví bylo samostatným úřadem, spravovaným stálým chargé d'affaires a nikoli chargé d'affaires a.i. (...)

---

³⁶ AMZV Praha, Politické zprávy. Mimořádná politická zpráva č. 7 ze dne 18/11/1927.

³⁷ AMZV Praha, Politické zprávy. Mimořádná politická zpráva č. 9 ze dne 28/11/1927.

³⁸ Vlastimil Kybal (1880 – 1958) vystudovaný historik (žák Jaroslava Golla) a řádný profesor středověkých a novověkých dějin na Univerzitě Karlově, vstoupil do diplomatických služeb ČSR v roce 1919. V letech 1920 – 1925 působil jako vyslanec v Římě, v letech 1925 – 1927 v Riu de Janeiru a Buenos Aires a v letech 1927 – 1933 v Madridu a Lisabonu. V letech 1935 – 1939 zastupoval ČSR v mnoha zemích Latinské Ameriky. V zemích, kde působil, propagoval Československo a přednášel o něm. O ČSR publikoval řadu prací, např.: *Diplomatické počátky československého státu* (1929), *O Španělsku* (1928) nebo *Po československých stopách v Latinské Americe* (1935). Zároveň se věnoval vědecké činnosti, především studiu osobnosti Jana Husa. In Kolář, F. a kolektiv. *Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918 – 1938*. Praha : Pražská edice, k.s., 1998, s. 144.

Tento incident jest tím trapnější, poněvadž portugalská vláda chtěla v nejbližší době zahájit s R. Č. S. jednání o řádnou obchodní smlouvu, poukazujíc na to, že dosavadní provisorium nedostačuje. Za dnešního režimu stálého měnění portugalského celního tarifu, kterým jest československý obchod velmi poškozován, není pochyby, že by řádná obchodní smlouva byla ku prospěchu spíše R. Č. S. než Portugalsku.“

V závěru zprávy byla uvedena informace, že Portugalsko obdrží ze zahraničí půjčku, ze které bude část věnována na nákup vojenských letadel. Tohoto obchodu by se mohl zúčastnit československý letecký průmysl, a proto by bylo dobré, jak zpráva dodává, „udržeti v Portugalsku příznivou náladu.“³⁹

K incidentu, ke kterému došlo v okamžiku jednání o přijetí nového československého vyslance, bylo na počátku prosince doplněno následující:

(...) prohlašuje ministr zahraničních věcí, že vyzval portugalského vyslance v Praze, aby ve věci jednal v ministerstvu zahraničních věcí, (...) uznává, že RČS není možno obsadit Lisabon samostatným vyslancem, a doufá, že v budoucnosti se podaří věc nějak vyřešit.⁴⁰

Vyslanec Kybal odevzdal pověřovací listiny prezidentu Portugalské republiky 21. prosince 1927 při audienci v prezidentském paláci v Belému. Otázka stálého zastoupení Československé republiky v Portugalsku zůstala i nadále otevřená. Dne 3. ledna byla do Prahy zaslána zpráva, že Ministerstvo zahraničních věcí Portugalska se neustále dotazuje na stanovisko československé vlády ohledně definitivního vybudování a obsazení československého vyslanectví v Lisabonu. Portugalská vláda „s titulářem sídlícím v Madridu jednati nechce.“ O tom, že portugalská strana nesla těžce nastalou situaci a vytvářela na československou stranu tlak, aby ji co nejrychleji vyřešila v její prospěch, svědčí pokračování této zprávy.

Zpráva totiž popisuje určité potíže, které způsobil portugalský ministr zahraničních věcí nově příšlému československému vyslanci dr. Kybalovi, když neustále odkládal jejich setkání. Píše se v ní, že ministr se omluvil z jednoho termínu pro nepřítomnost v Lisabonu, ale denní tisk přinesl informaci, která doložila, že ministr v onen den v Lisabonu byl. Kromě toho se ministr nedostavil na přednášku dr. Kybala, organizovanou po přijímací audienci.

---

³⁹ AMZV Praha, Politické zprávy. Mimořádná politická zpráva č. 8 ze dne 22/11/1927.

⁴⁰ AMZV Praha, Politické zprávy. Mimořádná politická zpráva č. 10 ze dne 8/12/1927.

Svou nepřítomnost omluvil nemocí a nechal se zastoupit svým synovcem, který, jak zpráva podotýká, nebyl ani zaměstnancem ministerstva zahraničních věcí⁴¹.

Problém postavení československého vyslanectví v Praze byl opět řešen na počátku léta roku 1928 při schůzce portugalského vyslance v Praze, Alberta da Veigy Simõese, tou dobou pobývajícího v Lisabonu, a československého chargé d'affaires a.i., dr. Kadeřábka. Ten Prahu informoval, že Veigu Simõesovi bylo ministrem zahraničních věcí uloženo:

aby ihned po svém návratu do Prahy, k čemuž má dojít asi během 14 dní, jednal s čsl. vládou o úpravu posice čsl. vyslanectví v Lisaboně a obsazení tohoto řádným šéfem mise sídlícím trvale v Lisaboně.⁴²

---

⁴¹ AMZV Praha, Politické zprávy. Mimořádná politická zpráva č. 1/28 ze dne 3/1/1928.

⁴² AMZV Praha, Politické zprávy. Řádná politická zpráva č. 29/28 ze dne 6/6/1928.

3. Vývoj československo-portugalských vztahů ve 30. letech

3.1 Nástup nedemokratického režimu v Portugalsku

Politická nestabilita spolu s finanční krizí ovládaly Portugalsko po celá 20. léta 20. století. Od roku 1910 do roku 1926 bylo jmenováno 44 ministerských předsedů a v čele země stálo 8 prezidentů⁴³. Nepřekvapí tedy, že velká část obyvatelstva nadšeně přivítala vojenské povstání, které propuklo 28. května 1926 jako reakce na nespokojenost s parlamentním systémem zmítaném spory jednotlivých politických skupin a frakcí⁴⁴.

Prvořadým úkolem vojenské vlády, která byla po povstání ustavena a která byla uznána téměř všemi mocnostmi, bylo zajistit v zemi pořádek a vyrovnat státní rozpočet, který hrozil státním bankrotem. Téměř okamžitě po převzetí moci zavedla vláda předběžnou cenzuru a zrušila některá demokratická práva občanů⁴⁵.

V dubnu roku 1928 byl do vlády dosazen nový ministr financí, António de Oliveira Salazar, profesor Právnické fakulty Univerzity v Coimbre⁴⁶. V květnové pravidelné zprávě československý zastupitelský úřad o jmenování Salazara do funkce uvedl:

António de Oliveira Salazar jest, jak se tvrdí, osobností bez jakéhokoliv významu, která nemá žádného programu a o níž se silně pochybuje, že ve vládě dlouho setrvá.⁴⁷

Ale jen o šest měsíců později, po personálních změnách provedených v portugalské vládě, se Černínskému paláci dostala zcela opačná informace:

Dnešní sestavení kabinetu jest triumfem ministra financí profesora Dr. Salazara, který jak se zdá počíná hráti v Portugalsku nejpřednější roli ba dokonce roli diktátora. Faktem jest, že jeho postavení jest dnes daleko silnější než postavení ministerského předsedy a jest rovněž známo, že tento není v nejlepších stycích s ministerským předsedou, na jehož odstranění se pracuje.⁴⁸

⁴³ Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 166.

⁴⁴ Serrão, J. V. *História de Portugal*. Volume XIII, Lisboa : Editorial VERBO, 2000, s. 19.

⁴⁵ tamtéž, s. 20 a 21, a Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 168 a 169.

⁴⁶ António de Oliveira Salazar (1889 – 1970) byl jako ministr financí pozván do vlády již v roce 1926.

O Salazarově osobnosti více Klíma, J. *Salazar, tichý diktátor*. Praha : Aleš Skřivan ml., 2005.

⁴⁷ AMZV Praha, Politické zprávy. Politická zpráva č. 23 ze dne 3/5/1928.

⁴⁸ AMZV Praha, Politické zprávy. Politická zpráva č. 51 ze dne 10/11/1928.

Portugalsko se však vydalo na cestu nedemokratického státu. V roce 1930 byl vydán manifest Národního svazu (União Nacional), nové politické strany, jejímž otcem byl právě Salazar a která byla jako jediná preferovaná státem. Od července 1932 působil Salazar ve funkci předsedy Rady ministrů, tedy nejvyšší funkce portugalské výkonné moci, a ještě před tímto jmenováním se ujal funkce ministra kolonií⁴⁹. Sedm let po vojenském převratu, dne 19. března 1933, byla v povinném „lidovém hlasování“ (neúčast byla hodnocena jako vyjádření souhlasu s ústavou) schválena nová ústava⁵⁰.

Portugalsko se tak sice navrátilo k ústavnímu, ale nedemokratickému systému, tak jak si ji Salazar představoval. Již manifest Národního svazu z roku 1930 předeslal základní rysy nového ústavního řádu. Mezi nimi byla například nezávislost a autorita výkonné moci před zákonodárnou mocí, podřízení individuálních práv a svobod národním zájmům nebo nacionalistická koncepce státu⁵¹. Vojenský režim zanikl dne 11. dubna 1933, kdy vstoupila nová ústava v platnost. Politické strany byly definitivně zakázány, byly omezeny svobody občanů a byla přijata předběžná cenzura tisku. V témže roce byla založena Policie dohledu a obrany státu (Polícia de Vigilância e Defesa do Estado)⁵².

Nová ústava vyhlášovala princip silné výkonné moci v silném státě, který se projevoval v tendenci odmítat všechny prvky parlamentarismu. Národní shromáždění ztratilo tradiční pravomoc schvalovat rozpočty a jeho zákonodárná moc přešla do rukou vlády, která vůči němu neměla žádnou odpovědnost. Veškerou moc, včetně pravomocí zaručených ústavou prezidentu republiky, soustředil ve svých rukou prezident Rady ministrů, tedy Oliveira Salazar⁵³.

V Portugalsku si ve druhé polovině 30. let získávalo velkou přízeň Německo. Němci se podíleli na vyzbrojování portugalské armády a také pronikali do oblasti kultury a tisku. V zemi rostla obava z komunismu. Salazar si dne 13. listopadu 1936 pozval vedoucího československé mise v Lisabonu a vyžádal si vysvětlení, jak je to s vlivem komunismu v Československu po podepsání smlouvy mezi ČSR a SSSR o vzájemné pomoci v květnu 1935⁵⁴. V novinách se stále častěji objevovaly články o Československu a jeho bolševizaci⁵⁵.

---

⁴⁹ Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 170.

⁵⁰ Serrão, J. V. *História de Portugal*, volume XII. Lisboa : Editorial VERBO, 1990, s. 151.

⁵¹ tamtéž, s. 152.

⁵² tamtéž, s. 154.

⁵³ tamtéž, s. 161 – 162.

⁵⁴ Smlouva o vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR byla podepsána 16. 5. 1935, 14 dní po podepsání smlouvy o poskytnutí vzájemné pomoci mezi Francií a SSSR. Oba státy se zavazovaly, že si v případě napadení poskytnou vzájemnou pomoc, která však byla podmíněna pomocí oběti útoku i ze strany Francie. In Klimek, A. Kubů, E. *Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 71.

V pravidelné politické zprávě ze dne 1. října 1936 československý chargé d'affaires a.i. v Lisabonu, dr. Eduard Jelen, napsal:

V únoru a začátkem března zažili jsme zde prudkou, nám nepříznivou odezvu německé tiskové kampaně proti nám. Zdejší tisk otiskl mnoho zpráv (nikoli však vlastních článků) dodávaných proti nám z D.N.B. (Deutsches Nachrichtenbüro, Německá tisková kancelář, pozn. autorky). Byly to zejména znovu vyvrácené zprávy o vlivu Sovětů u nás, o našich potížích minoritních, o obtížích s Polskem a v Malé Dohodě pro knihu vyslance Šeby a podobně. Zároveň však byly otiskovány objektivní zprávy z anglických pramenů. Vyslanectví zakročilo proti tomuto chování tisku přímo u ministerstva zahraničních věcí, stejně jako to učinil francouzský vyslanec pokud jde o Francii. Dnes možno konstatovati, že zakročení mělo úspěch, a celkem se o nás zas píše značně objektivně a někdy i se značným porozuměním.⁵⁶

K zásadnějšímu rozchodu v zahraničních politikách obou zemí však došlo z důvodů vypuknutí španělské občanské války.

3.2 Španělská občanská válka a rozdílné postoje československé a portugalské vlády

Otázka postavení československého zastoupení v Portugalsku se dostala do nového kontextu v souvislosti s vypuknutím občanské války ve Španělsku:

Portugalský vyslanec v Praze (od července 1933 José da Costa Carneiro, pozn. autorky) upozornil, že portugalská vláda nelibě nese, že titulářem československého vyslanectví v Lisaboně je československý vyslanec akreditovaný u vlády španělské, a to zejména od té doby, co se poměr obou vlád v důsledku občanské války velmi přiostrčil.

Ministerstvo zahraničních věcí ČSR v této situaci neuvažovalo o zřízení úřadu vyslance v Lisabonu, nýbrž o jeho osamostatnění. V jeho čele měl stát chargé d'affaires en pied⁵⁷.

---

⁵⁵ Dejmek, J. *Československá zahraniční politika v roce 1937*, svazek 1 (1.1. – 31.7. 1937). Praha : Ústav mezinárodních vztahů, Historický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 153 a 154.

⁵⁶ AMZV Praha, 3. sekce. Běžná politická zpráva ze dne 1/10/1936.

⁵⁷ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Informace ze dne 4/3/1937.

Občanská válka, která se ve Španělsku rozhořela v červenci 1936, a jiné předcházející události, například převzetí moci nacisty v Německu v roce 1933, italský útok na Habeš zahájený v říjnu 1935 nebo obsazení demilitarizovaného Porýní německými vojsky v březnu 1936 dokazovaly, že evropský kontinent procházel hlubokými změnami a že tzv. versailleský systém nastolený vítěznými mocnostmi po první světové válce ležel v troskách. Španělský konflikt měl také zásadní dopad na československo-portugalské vztahy.

Portugalsko stálo hned od počátku bojů mezi demokratickými silami a vojsky povstalců na straně nacionalistů vedených generálem Frankem. Pomáhalo jim různými způsoby: otevíralo jim přístavy a hranice, umožňovalo nábor dobrovolníků, spustilo propagandistickou kampaň v jejich prospěch a především jim dodávalo důležitou diplomatickou podporu⁵⁸.

Oficiální československá politika k bojujícímu Španělsku vycházela z politiky „nevměšování“, jejíž koncept vypracovala Francie spolu s Velkou Británií v létě 1936. Československo se stalo členem mezinárodního výboru pro kontrolu neintervence v Londýně a na jeho jednáních ho zastupoval tamější vyslanec ČSR ve Velké Británii, Jan Masaryk⁵⁹. Portugalsko k dohodě o nevměšování sice rovněž přistoupilo, ale neoficiálně podporovalo stranu bojující proti demokraticky zvolené vládě.

Vedle oficiální československé politiky neutrality projevovala demokraticky smýšlející československá veřejnost jak morální podporu, tak přímou pomoc v bojích republikánské straně. Frankisté tvrdili, že tato pomoc je placena Sověty. Vyslanec ČSR v Madridu, dr. Robert Flieder⁶⁰, informoval o účasti československých občanů v oddílech legitimní vlády, tak jak o ní promluvil Franco v rozhovoru pro portugalský deník *Diário de Notícias*:

Většina dobrovolníků, najatých na účet Sovětů, pochází z Francie, Belgie a Československa, a dále z Němců a Italů socialistického smýšlení.⁶¹

---

⁵⁸ Serrão, J. V. *História de Portugal*, volume XII. Lisboa : Editorial VERBO, 1990, s. 278.

⁵⁹ Klimek, A. *Velké dějiny země Koruny české. 1929 – 1938*. Svazek 14. Praha a Litomyšl : Paseka, 2002. s. 411 a 412.

⁶⁰ Robert Flieder (1883 – 1957), absolvent Právnické fakulty Univerzity Karlovy, byl aktivním členem odbojové organizace Maffie. V roce 1917 odjel do Vídně, kde pracoval jako tajemník budoucího ministerského předsedy Vlastimila Tusara. Po vzniku samostatného Československa řídil čs. zastupitelský úřad ve Vídni. Poté byl jmenován vyslancem ve Švýcarsku a od roku 1922 byl pověřen také funkcí prvního stálého zástupce ČSR u Společnosti národů. V následujících letech zastával diplomatické posty v řadě evropských zemích. Mezi léty 1935 a 1938 působil na vyslanectví v Madridu a v letech 1936 až 1937 rovněž v Portugalsku. Během 2. světové války se zapojil do odbojového hnutí. In Kolář, F. a kolektiv. *Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918 – 1938*. Praha : Pražská edice, k.s., 1998, s. 59.

⁶¹ Dejmek, J. *Československá zahraniční politika v roce 1937*, svazek 1 (1.1. – 31.7. 1937). Praha : Ústav mezinárodních vztahů, Historický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 37.

Španělská občanská válka stála v popředí portugalské zahraniční politiky až do roku 1939⁶².

3.3 Přezbrojování portugalské armády

V květnu 1936 se Salazar, vedle funkce ministra financí a předsedy Rady ministrů, ujal také postu ministra války. Poukázal na nutnost modernizace a přezbrojení vojska v relativně krátké době. Tentýž rok představil tehdejší ministr zahraničních věcí Portugalska, Armindo Monteiro, britské straně dokument hovořící o nutnosti přezbrojení portugalského vojska a v této souvislosti o záměru zakoupit stejné zbraně, jaké používali britští vojáci. Dosud se portugalská vláda soustředila na reorganizaci námořnictva. Teprve s vyostřením mezinárodní situace, počátkem expanze Itálie a přezbrojováním německého vojska se do jejího zájmu dostalo pozemní vojsko⁶³.

Britská strana však pod vlivem válečného konfliktu probíhajícího ve Španělsku komplikovala export svých zbraní. Salazara to přimělo ke zrušení objednávek britského válečného materiálu a k vyslání vojenských misí do Itálie a Německa⁶⁴. Mimo těchto dvou zemí budou v budoucnu uskutečněny nákupy vojenského materiálu také ve Švédsku, Dánsku a Československu. Některé budou vyrobeny v licenci v lisabonské továrně Braço de Prata⁶⁵.

Podívejme se nejprve, jak v běžné politické zprávě z počátku dubna 1936 informoval o stavu věcí v Portugalsku dr. Jelen:

Zatím je Portugalsko klidné a v denním životě se nejeví žádné známky nepokojů, třeba, jak se dovědělo vyslanectví z důvěrného pramene, komunistické tlupy španělské překročily hranice, byly však portugalskými policejními silami zahnány.⁶⁶

Ve stejném období odeslal československý zastupitelský úřad v Lisabonu do Prahy zprávu o plánu portugalské vlády na nákup 30 kulometů ráže 7.7 a opakovacích pistolí ráže 7.65. Jednalo se o nákup určený pro policejní složky, neboť portugalská vláda se obávala možných komunistických nepokojů souvisejících s bojem ve Španělsku.

⁶² Oliveira, C. Oliveira Salazar e a política externa portuguesa 1932 – 1968. In *Salazar e o salazarismo*, Ed. Duarte Silva, A.E. Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1989. s. 76.

⁶³ Telo, A. *Portugal na Segunda Guerra: 1941-1945*. Lisboa : Vega, 1991, s. 98 a 99.

⁶⁴ Telo A. c. d., s. 28 a 29.

⁶⁵ Telo, A. c. d., s. 106.

⁶⁶ AMZV Praha, 3. sekce. Běžná politická zpráva č. 4 ze dne 11/4/1936.

Zprostředkovatel podotkl, že podařilo-li by se umístiti tuto poměrně malou dodávku, bylo by to dobrým začátkem pro další dodávky, kterých bude nepoměrně více a které budou určeny pro armádu a loďstvo.⁶⁷

O několik dní později informoval dr. Jelen o studijní skupině vyslané portugalskou vládou do Anglie, Francie, Švédska a Německa, jejímž úkolem bylo navštívit vybrané továrny vyrábějící zbraně. Jediná československá společnost, která o návštěvu projevila zájem, byla Českomoravská – Kolben – Daněk, ale Československo se nakonec na seznamu navštívených zemí neobjevilo⁶⁸. Z politických zpráv a korespondence je zřejmé, že československý zastupitelský úřad v Lisabonu se snažil zprostředkovat obchody mezi portugalskou vládou a československými podniky.

3.4 Portugalská objednávka u Československé Zbrojovky

Ke vstupu československé strany do procesu přezbrojování portugalské armády došlo na počátku roku 1937, když si portugalská vláda u brněnské Československé Zbrojovky objednala nové kulometry s termínem dodání v létě téhož roku. Podle odhadu československého zastupitelského úřadu v Lisabonu měl prodej 2 500 kulometů ZB-30 vynést asi 40 milionů korun. Tento obchod mohl vyrovnat schodek obchodní bilance mezi oběma státy⁶⁹.

V běžné politické zprávě z 2. dubna 1937 dr. Jelen upozornil na portugalský postoj ke španělskému konfliktu a na nedodržování principu neintervence:

Portugalsko dodává Francově armádě poživatiny, dodává ji medicínský materiál. (...) Mluví se však i o tom, že se dodává odtud do Španělska válečný materiál, jako střelný prach, zapalovače pro granáty a pod., a že byly vyloďeny v Lisabonu malé tanky. (...) Kontrolu neintervenci dohody na portugalské hranici vykonávají portugalské orgány samy. Portugalská vláda připustila však zvláštní dohodu s Anglií anglické orgány (přijelo jich sem již několik desítek), aby byli svědky nestranného plnění závazků plynoucích z neintervenci dohody.

---

⁶⁷ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, krabice 5. Zpráva č. 23/dův/36 ze dne 6/4/1936.

⁶⁸ AMZV Praha, 3. sekce. Běžná politická zpráva ze dne 20/4/1936.

⁶⁹ Klíma, J. Vliv španělské občanské války na Portugalsko. In *70 let od vypuknutí španělské občanské války, vnitřní a vnější aspekty konfliktu*. Hradec Králové : FHS, Univerzita Hradec Králové, 2007, s. 46 a 47.

Zabýval se rovněž zbraněmi, která jednotlivá vojska v bojích užívala, a dodal:

Sem tam tu byly otištěny sporé zprávy i o našich dodávkách Valencii, posledně o dodávce 35 našich letounů v souvislosti s článkem Giornale d'Italia o tom, že Itálie vypoví neintervenci dohodu, jestliže nebude dodržována ostatními signatáři.⁷⁰

Ještě v hodnotící zprávě za 1. čtvrtletí roku 1937 vyjádřil dr. Jelen naději ve zlepšení československé obchodní bilance vůči Portugalsku, bude-li zdárně ukončeno jednání mezi Československou Zbrojovkou a portugalskou vládou. Poněkud paradoxně k událostem, které se odehrály v následujících měsících napsal: „(...) jednání jsou právě v rozhodujícím stádiu, a mohla by míti pro nás i význam politický.“⁷¹

I telegramy odeslané portugalským vyslanectvím v Praze Ministerstvu zahraničních věcí v Lisabonu na počátku měsíce července ukazují, že jedinými problémy, které do začátku prázdnin roku 1937 nastaly, byly omyly v určení kalibru zbraní a nejasnosti ohledně munice do nich určené⁷².

3.5 Přerušení československo-portugalských vztahů

První informace o potížích s realizací dodávky kulometů získal portugalský vyslanec v Praze, José da Costa Carneiro, od ředitele brněnské Zbrojovky. Svou vládu o tom informoval 23. července 1937:

smlouva nemohla býti podepsána, protože československá vláda 12. tohoto měsíce zamítla svolení k prodeji zbraní portugalské vládě. Ředitelé továrny říkají, že jim zde na ministerstvu zahraničních věcí vysvětlili, že tento zákaz je motivován postojem Portugalska v otázce neintervence ve Španělsku a kontrolou na španělských hranicích.⁷³

---

⁷⁰ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, zprávy – tlačové, politické. Běžná zpráva č. 8 ze dne 2/4/1937.

⁷¹ AMZV Praha, 3. sekce. Periodická zpráva politická za 1. čtvrtletí 1937 ze dne 10/4/1937, s. 16.

⁷² AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 13 zaslaný Vyslanectví v Praze dne 15/7/1937.

⁷³ „(...) contracto não pôde ser assinado porque em doze mês corrente foi negada por este governo autorização para venda de armas ao Governo português. Dizem directores fabricantes que lhes foi explicado neste Ministerio dos Negocios Estrangeiros que essa proibição era motivada pela atitude de Portugal na questão de não intervenção em Espanha e controle fronteira espanhola.“ In AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 25 z Vyslanectví v Praze ze dne 23/7/1937.

Následující den se Costa Carneiro setkal s československým ministrem zahraničí Kamilem Kroftou. Po schůzce poslal své vládě nové informace:

(...) tato vláda přijala mezinárodní závazky neintervence ve Španělsku, z nichž vyvozuje povinnost nedodávat zbraně, ať přímo nebo nepřímo, jakékoliv z bojujících stran. Toto obecné opatření bude aplikováno na Portugalsko stejně, jako bylo uplatněno na Mexiko, jemuž nebyly nedávno dodány zbraně v obavách, že by mohly být předány vládě ve Valencii.⁷⁴

V telegramu zároveň uvedl, že si myslí, že toto rozhodnutí bylo učiněno pod nátlakem Francie a Ruska. Dodal, že mu postoj československého ministra zahraničí Kamila Kroftu k tomuto problému nepřipadal rozhodný a doporučil odložení plánované návštěvy vojenské komise v Československu⁷⁵.

26. července byly z Lisabonu vyslanci Costu Carneirovi otelegrafovány pokyny, jak v nastalé situaci postupovat. Carneiro měl Ministerstvu zahraničí ČSR předat nótu, ve které se ohradí proti nařčení z předání zbraní španělským povstalcům:

Československo má stejné závazky jako my a její vláda nemůže srovnávat naši situaci v Londýnském výboru s Mexikem, které k dohodě o neintervenci nepřistoupilo. (...) Naše přistoupení k dohodě je garancí, že nevyvážíme zakoupený materiál výhradně určený našemu vojsku.⁷⁶

Telegram zakončuje varování, že nebude-li tato situace vyřešena, bude portugalská strana nucena vyvodit z ní důsledky, které ovlivní vzájemné vztahy obou dvou zemí⁷⁷.

Portugalskému vyslanci se podařilo sejít s ministrem Kroftou až 30. července. Předal mu nótu, ve které podrobně popsal průběh zakázky a ve které vytknul československému ministerstvu zahraničních věcí nedostatečnou komunikaci:

československá vláda neupozornila portugalskou vládu na to, co se děje, ani prostřednictvím portugalského vyslanectví v Praze, ani prostřednictvím svého vyslanectví v Lisabonu.⁷⁸

---

⁷⁴ „(...) este Governo tomou compromissos internacionais na questão de não intervenção em Espanha de onde deriva obrigação de não fornecer armas qualquer dos partidos em luta nem directa nem indirectamente; que aplica a Portugal medida geral já aplicada ao Mexico ao qual não foi concedido ultimamente fornecimento armas por temor pudessem ser destinadas Governo Valencia.“ In AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 26 z Vyslanectví v Praze ze dne 24/7/1937.

⁷⁵ AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 26 z Vyslanectví v Praze ze dne 24/7/1937.

⁷⁶ „Compromissos Checo-Slovaquia são iguias nossos compromissos e não pode esse Governo equiparar nossa situação Comité Londres com Mexico país não aderente acordo não intervenção. Nossa adesão acordo é que constitue garantia não exportarmos material comprado e reconhecidamente destinado nosso Exercito.“

⁷⁷ AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 16 zaslaný Vyslanectví v Praze dne 26/7/1937.

O průběhu schůzky poté informoval Lisabon:

Ve vysvětleních, která mi dnes poskytl ministr zahraničních věcí, jsou znatelné rozdíly, neboť mi představil všeobecná nařízení o vývozu zbraní, jež mohou být zaslány jakékoliv cizí zemi jen po skončení občanské války ve Španělsku. Vyžádal jsem si upřesnění ohledně přijetí těchto pravidel a o případech, ve kterých byly uplatněny, neboť informace, které jsem získal nedávno, jsou protichůdné tomuto vyjádření, na což mi jasně neodpověděl.⁷⁹

Ministr přislíbil prostudování této záležitosti s předsedou vlády a prezidentem, kteří však nebyli tou dobou přítomni v Praze, a předání definitivního rozhodnutí do několika dnů. Carneiro znovu poznamenal, že mu ministr zahraničních věcí připadal v této věci nerozhodný⁸⁰.

V odpovědi odtelegrafované do Prahy 31. července portugalská strana opět reagovala na špatnou informovanost z československé strany a pohrozila, že pokud by československá vláda neodpověděla na předanou nótu, mohlo by to mít vážnější důsledky:

(...) neobdrží-li do příštího čtvrtka, to je do 5. srpna, Vaše Excelence (vyslanec Carneiro) příznivou odpověď, bude to pro portugalskou vládu znamenat, že československá vláda setrvává u svého odmítnutí povolit vývoz kulometů, z čehož budou vyvozeny příslušné důsledky, jak je to uvedeno v závazcích dohody s touto vládou.⁸¹

V případě nesplnění podmínky československou stranou se měl vyslanec Costa Carneiro připravit k odjezdu z Prahy⁸².

Přes nátlak portugalské strany na Černínský palác, urgencye portugalského vyslance v Praze a portugalského ministerstva zahraničních věcí na československém vyslanectví

---

⁷⁸ „(...) êste Governo nem junto esta Legação nem por intermedio de sua Legação em Lisboa prevenira Governo da Republica do que se passava.“ In AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 30 z Vyslanectví v Praze ze dne 30/7/1937.

⁷⁹ „Nas explicações de hoje deste Ministro dos Negocios Estrangeiros ha modificações sensiveis pois trata-me medidas gerais sobre exportação de armas que só poderão ser enviadas qualquer país estrangeiro depois de terminada guerra civil Espanha. Pedi exactas precisões sobre adopção esta medida e casos em que tenha sido aplicada pois minhas informações recentes são contrárias esta afirmação ao que não respondeu claramente.“ In AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 30 z Vyslanectví v Praze ze dne 30/7/1937.

⁸⁰ AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 30 z Vyslanectví v Praze ze dne 30/7/1937.

⁸¹ „(...) se até 5a feira proxima 5 de Agosto não fôr dada resposta favoravel à diligencia V.Exa o governo português terá por entendido que esse Governo mantem sua recusa de garantir a autorização de exportação das metralhadoras e tirará daí as devidas consequencias tanto no que se refere aos compromissos do contracto como a esse governo.“ In AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 20 zasláný Vyslanectví v Praze dne 31/7/1937.

⁸² AOS Lisabon, CO_GR3: telegram č. 20 zasláný Vyslanectví v Praze dne 31/7/1937.

v Lisabonu, se postoj československé strany nezměnil. Jistě také proto, že stejný názor k objednavce kulometů zastávala rovněž francouzská strana⁸³.

Československá vláda se informovala u vlád Francie a Velké Británie o možnosti uskutečnění obchodu s Portugalskem. O francouzském postoji podal informace vyslanec ČSR v Paříži, Štefan Osuský. V telegramu z 29. července uvedl, že Francouzi před časem také jednali s portugalskou stranou, ale vývoz nebyl povolen, neboť se francouzská strana obávala následného přesunu zbraní do Španělska. Vyslanec Osuský dodal, že „Portugalsko to francouzské vládě ostře vyčítá“⁸⁴, ale také, že se francouzská vláda nestaví proti obchodu, dojde-li ke změně situace. O den později do Prahy odtelegrafoval:

(...) francouzská vláda vývoz nepovolila z obavy, že i když nebudou dovezeny samy do Španělska, Portugalsko by tam mohlo dovést své vlastní. (...) Bargeton mně řekl, že veřejné mínění by nesneslo dodávky do Portugalska.⁸⁵

Naopak britská vláda nakonec vývoz svého zbrojního materiálu do Portugalska povolila, jak o tom v srpnu 1937 informoval vyslanec Československa v Londýně, Jan Masaryk: „Portugalská vláda zadala určité dodávky zbraní v Anglii a britská vláda vydala potřebné vývozní licence.“⁸⁶

Spor mezi ČSR a Portugalskem se ovšem nadále komplikoval a vyhrocoval. První srpnový den vydala portugalská vláda nařízení zakazující účast československých občanů na veřejných soutěžích a zakázkách. O dva dny později žádal portugalský vyslanec, aby Ministerstvo zahraničí ČSR jasně vyjádřilo souhlas s dodávkami zbraní a s dodržením dodacích lhůt. Rovněž vyslanec v Lisabonu Flieder informoval o „přílišném rozhořčení pro náš postup“ a doporučil dodávku povolit⁸⁷.

Československá strana projevila snahu vyřešit konflikt dodávkou objednaných kulometů, ale žádala, aby portugalská vláda odvolala nařízení z 1. srpna. 6. srpna byla vyslanci Fliederovi v Lisabonu zaslána depeše s informací, že portugalská vláda rozšířila svou objednávku o 1 900 kulometů. K jejich dodání bylo uvedeno: „(...) vyhražujeme si však

---

⁸³ Dejmek, J. *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta. Studie z dějin československé zahraniční politiky v letech 1936-1938*. Praha : Karolinum, 1998, s. 146.

⁸⁴ Dejmek, J. *Československá zahraniční politika v roce 1937*, svazek 1 (1.1. – 31.7. 1937). Praha : Ústav mezinárodních vztahů, Historický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 613.

⁸⁵ AMZV Praha, telegramy došlé, 1937, č. 357/37 z Vyslanectví v Paříži ze dne 30/7/1937.

⁸⁶ AMZV Praha, telegramy došlé, 1937, č. 360/37 z Vyslanectví v Londýně ze dne 3/8/1937.

⁸⁷ AMZV Praha, telegramy došlé, 1937, č. 363/37 z Vyslanectví v Lisabonu ze dne 5/8/1937.

posouditi, zda žádané dodací termíny nepříčí se našemu vlastnímu programu zbrojení. Na ujištění, že zbraně nebudou postoupeny jinam dále, trváme.“⁸⁸

Podobné prohlášení žádala československá vláda i od jiných států, které měly zájem koupit zbraně vyrobené v ČSR. Mezi depešemi odeslanými z československého ministerstva zahraničních věcí je i zpráva o nátlaku vyvíjeném na československou vládu Londýnem, aby povolila dodávku kulometů Portugalsku, čímž nebudou „objednány v nežádoucím státě, který se tam pak zmocní všech dodávek.“⁸⁹ Návrh československé vlády o rozdělení dodávky byl portugalskou stranou odmítnut: „Pokládají smlouvu za celek. Část dodávky nemá ceny, nebudou-li následovat další.“⁹⁰

13. srpna zaslal vyslanec Flieder do Prahy depeši o rozhodnutí portugalské strany přerušit vzájemné diplomatické styky a o pokynu vydaném vyslanci Carneirovi, aby s celým personálem z Československa odjel⁹¹. Ministru Kroftovi byla nóta o rozhodnutí portugalské vlády předána osobně vyslancem Carneirem dne 14. srpna. V ní byl jako důvod jeho odvolání označen

nepřátelský postoj československé vlády, který je výsledkem postupných a protichůdných prohlášení učiněných Vaší Excelenci, vysvětlujících důvody, které vedly k odmítnutí vydat povolení dodávce kulometů určených portugalské armádě (...)⁹²

V rozhodnutí se dále píše, že portugalská vláda byla přesvědčena o neúčinnosti existence diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Ministr Krofta byl informován, že portugalské zájmy bude v ČSR nadále chránit Domenico de Facendis, italský vyslanec. Krofta zaslal vyslanci Fliederovi telegram, ve kterém uvedl: „V žádném případě nepočítám s vaším odvoláváním.“⁹³

Archivované telegramy dokazují, že komunikace mezi oběma zeměmi neprobíhala bez potíží. Dokládají také, že československá strana nabízela jiná řešení k vyřešení sporu. Svědčí o tom například depeše zasláná dne 16. srpna československým ministerstvem zahraničí vyslanectví v Lisabonu:

---

⁸⁸ AMZV Praha, depeše odeslané, 1937, č. 482/37 adresovaná Vyslanectví v Paříži, ze dne 6/8/1937.

⁸⁹ AMZV Praha, depeše odeslané, 1937, č. 486/37 adresovaná Vyslanectví v Paříži, ze dne 7/8/1937.

⁹⁰ AMZV Praha, telegramy došlé, 1937, č. 373/37 z Vyslanectví v Lisabonu ze dne 10/8/1937.

⁹¹ AMZV Praha, telegramy došlé, 1937, č. 380/37 z Vyslanectví v Lisabonu ze dne 13/8/1937.

⁹² „em virtude da atitude inamistosa de governo checo para com governo português que resulta das sucessivas e contraditorias declarações feitas a V.Exa. sobre os motivos da recusa de autorização relativa ao fornecimento de metralhadoras para o exercito português e da recusa que na pratica representa a nota checa de 5 de Agosto, o governo português não julga haver vantagem em manter as relações diplomaticas existentes entre os dois países“ In AOS Lisabon, CO GR3, telegram č. 32, odeslaný do Prahy dne 12/8/1937.

⁹³ AMZV Praha, depeše odeslané, 1937, č. 492/37 adresovaná Vyslanectví v Lisabonu ze dne 14/8/1937.

Carneiro má informaci, že jste nepředložil jeho vládě nabídku dodat model 1926 (jednalo se o starší model užívaný československou armádou, pozn. autorky) ve lhůtách, žádaných Portugalci, podle naší depeše č. 14. Učiňte tak ihned. Carneiro má rozkaz vyčkati do úterka večer.⁹⁴

Tentýž den informoval vyslanec Flieder Černínský palác:

Neoficiálně vím, že typ 1926 nechtějí. Trvají na objednaném, ale jsou ochotni posunouti mimo prvních 600 dodací lhůty pro dalších 500 z prosince na 10. únor, dalších 500 z února na konec března, zbytek devět set z března polovinu na konec dubna a polovinu na konec května. Doporučuji vyhověti, jinak je obava, že je zklamání a rozhořčení požene do krajnosti.⁹⁵

Zároveň se v telegramech objevuje častá poznámka o zpoždění, se kterým docházely jednotlivým stranám sporu informace⁹⁶.

Situace se však nezměnila a dne 18. srpna odjel vyslanec Costa Carneiro z Prahy do Vídně. Tentýž den odeslal Černínský palác vyslanectví v Lisabonu pokyny, jak v nastalé situaci postupovat:

Nepodnikejte už nic, nejdříve zdůrazněte, že jsme šli tak daleko v ochotě, jak bylo možno, že Zbrojovka je plně zaměstnaná výrobou modelu 1926 pro nás i jiné státy, kdežto model 1930 se tuto chvíli nevyrobí. To je nejlepší důkaz, že se nezbavujeme modelu 1926. Bude-li vaše další činnost znemožněna, hlase.⁹⁷

Flieder odeslal 19. srpna depeši, která opět dokazuje problém komunikace mezi zúčastněnými stranami sporu: „Zatímco jsem podle rozkazu ujišťoval, že Zbrojovka nemůže dodat pro přetíženost, tato sem napsala, že nemůže podepsati, dokud Portugalsko nezmění svou politiku.“⁹⁸ Následující den, 20. srpna, obdržel československý vyslanec v Portugalsku rozhodnutí o svém přesunu do Francie: „Vraťte se do S. Jean de Luz pokud možno ve formě normálního návratu.“⁹⁹ Zájmy Československa v Portugalsku hájil od počátku září francouzský vyslanec v Lisabonu, Aimé Leroy.

---

⁹⁴ AMZV Praha, depeše odeslané, 1937, č. 496/37 adresovaná Vyslanectví v Lisabonu ze dne 16/8/1937.

⁹⁵ AMZV Praha, telegramy došlé, 1937, č. 385/37 z Vyslanectví v Lisabonu ze dne 16/8/1937.

⁹⁶ AHD MNE Lisabon, 2° piso, A:47, M:80, např.: telegrama expedido, n° 30 ze dne 10/8/1937.

⁹⁷ AMZV Praha, depeše odeslané, 1937, č. 502/37 adresovaná Vyslanectví v Lisabonu ze dne 18/8/1937.

⁹⁸ AMZV Praha, telegramy došlé, 1937, č. 392/37 z Vyslanectví v Lisabonu ze dne 19/8/1937.

⁹⁹ AMZV Praha, depeše odeslané, 1937, č. 508/37 adresovaná Vyslanectví v Lisabonu ze dne 20/8/1937.

Po přerušení diplomatických vztahů mezi Československem a Portugalskem v srpnu 1937 převzal správu portugalských záležitostí v Československu italský vyslanec v Praze a československých záležitostí v Lisabonu francouzský zástupce u tamější vlády. V Praze i nadále fungoval portugalský konzulát¹⁰⁰. Obdobně i v Lisabonu úřadovala Kancelář pro konsulární záležitosti ČSR. Jejím vedoucím byl František Čejka. Napětí mezi portugalskou a československou stranou však panovalo i nadále.

3.6 Události následující přerušení diplomatických vztahů

V únoru následujícího roku se ukázalo, že portugalská strana neuznávala diplomatické postavení československé kanceláře pro konsulární záležitosti v Lisabonu. Tajemník Čejka informoval Černínský palác o výzvě ze strany portugalského ministerstva zahraničních věcí, aby odevzdal, spolu s kolegou Červeným z konzulátu, legitimace, které obdrželi v roce 1936. Záležitost začal vyřizovat francouzský vyslanec. Po jeho dotázání se na Ministerstvu zahraničních věcí, informoval tajemník Čejka Prahu:

Z noty je zřejmé, že jsme považováni portugalským zahraničním ministerstvem za soukromníky a tudíž úřední činnost, kterou vykonáváme nemusí býti portugalskými úřady uznána (vydávání pasů, legalisace dokumentů, překlady, soudní doručování atp).

Poznamenal ale také, že kancelář ani její zaměstnanci nezažili žádné problémy. „Třeba jenom konstatovati, že veškeré zásilky tiskopisů, knih a pod. jsou celníci otevírány.“¹⁰¹

Tajemník Čejka se v téže zprávě zabýval otázkou, jak nastalou situaci řešit. On i francouzský vyslanec byli toho názoru, že nejvhodnějším řešením by bylo opatřit tajemníku Čejkovi tzv. exekvatur, tedy povolení státu k výkonu činnosti vedoucího konzulátu cizího státu. Francouzský vyslanec chtěl ale nejprve zjistit, jestli by byla portugalská vláda vůbec ochotna udělit exequator pro kohokoliv. V závěru zprávy upozornil tajemník Čejka na skutečnost, že francouzský vyslanec od pověření hájit zájmy Československa v Portugalsku nedostal od Ministerstva zahraničních věcí ČSR žádné další instrukce¹⁰².

¹⁰⁰ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Vyjádření odboru II k č. 114.363/I-1/1937 ze dne 31/8/1937.

¹⁰¹ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Kancelář pro konsulární záležitosti Československé republiky v Lisabonu, zpráva 3/dův/38 ze dne 10/3/1938.

¹⁰² AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Kancelář pro konsulární záležitosti Československé republiky v Lisabonu, zpráva 3/dův/38 ze dne 10/3/1938.

O týden později bylo československé ministerstvo zahraničních věcí informováno o zamítavém postoji Ministerstva zahraničí Portugalska k udělení exequator československému konzulovi. Zamítnutí bylo odůvodněno tím, že „tímto aktem by Portugalsko vstoupilo ve styk s Československem, čehož si nepřejí.“ Francouzský vyslanec se dotázal na jiné řešení situace, aby byly zachovány obchodní styky mezi Portugalskem a ČSR. Od generálního tajemníka se mu však dostalo odpovědi, že portugalská strana nepřikládá vzájemným obchodním stykům důležitosti a že řešením by mohlo být přidělení tajemníka Čejky francouzskému vyslanectví v Portugalsku¹⁰³.

V této souvislosti vyzval v květnu 1938 Černínský palác československé vyslanectví v Paříži, aby se obrátilo na francouzské ministerstvo zahraničních věcí a dotázalo se jej, zda by mohla francouzská konzulární kancelář v Lisabonu převzít agendu československého konzulátu. Tajemník Čejka měl být přidělen k francouzskému konzulárnímu úřadu. Předpokládalo se, že francouzská strana tomuto návrhu vyhoví¹⁰⁴.

Odpověď, kterou Ministerstvo zahraničí Francie zaslalo československému vyslanectví v Paříži na začátku června, však byla zamítavá. Toto rozhodnutí bylo odůvodněno tím, „že by takové řešení mohlo vyvolati s portugalské strany námitky.“ Černínský palác věřil, že kdyby se francouzský vyslanec v Lisabonu znovu informoval na možnost řešení problému na portugalském ministerstvu zahraničních věcí, záležitost by se mohla vyjasnit a také francouzská strana by přistoupila na nabízené řešení. Kdyby se tak nestalo, byl československý vyslanec v Paříži požádán, aby na francouzském ministerstvu zahraničí zjistil, jak by se dala tato situace vyřešit. Na konci zprávy je připomenuto, že v Praze „nerušeně dále působí portugalský (honor.) konsulát.“¹⁰⁵ Portugalský konzul Joaquim Rodrigues Dias Correia zůstal v Praze i v období existence protektorátu Čechy a Morava. Jako honorární konzul působil v Praze ing. J. Fořt¹⁰⁶.

Události, kterými se musela československá vláda zabývat v následujících měsících, byly jiné a především mnohem závažnější. Po podepsání tzv. Mnichovské dohody v září 1938 muselo Československo postoupit část svého území Německu, Polsku a Maďarsku. Nově vzniklý stát se značně okleštěným územím neměl dlouhého trvání. Dne 14. března 1939 se odštěpilo Slovensko a vznikla samostatná Slovenská republika. O den později byl zbytek

¹⁰³ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Kancelář pro konsulární záležitosti Československé republiky v Lisabonu, zpráva 5/dův/38 ze dne 17/3/1938.

¹⁰⁴ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Dopis č. 391/I-1/38, určený Vyslanectví Československé republiky v Paříži ze dne 7/5/1938.

¹⁰⁵ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Dopis MZV Vyslanectví RČS v Paříži ze dne 19/7/1938.

¹⁰⁶ Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 243.

Čech a Moravy obsazen nacistickými vojsky a 16. března 1939 byl Hitlerem vytvořen nový státní celek, Protektorát Čechy a Morava.

Tento sled událostí ovlivnil samozřejmě také činnost Kanceláře pro konsulární záležitosti ČSR v Lisabonu. Na konci března 1939 informoval tajemník Čejka, že dne 17. března chtělo německé vyslanectví převzít československý konzulární úřad. Po jednání francouzského a německého vyslance zůstala situace nezměněna a francouzské vyslanectví nadále hájilo zájmy československé: „Z příkazu francouzského vyslance upozorňuji, že francouzská legace v Lisaboně stále hájí zájmy československé, zdůrazňuji československé.“¹⁰⁷

Tajemník Čejka stál v čele Kanceláře pro konsulární záležitosti ČSR po celou dobu 2. světové války jako důvěrník československé exilové vlády v Londýně¹⁰⁸.

---

¹⁰⁷ AMZV Praha, Vyslanectví Lisabon. Dopis č. 224/39 odeslaný Kanceláři pro konsulární záležitosti Československé republiky v Lisaboně ministerstvu zahraničí ze dne 31/3/1939.

¹⁰⁸ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918 – 1985*. Praha : FMZV, 1987.

4. Oficiální stanoviska československé a portugalské vlády k přerušení vzájemných diplomatických vztahů

O přerušení vzájemných vztahů samozřejmě informoval jak tisk v Portugalsku, tak v Československu a analyzovaly ho i deníky nezúčastněných zemí. Československý tisk otiskl 24. srpna úřední zprávu o jednání s portugalskou stranou vydanou československou vládou dne 23. srpna 1937:

Dne 24.7.1937 dostavil se na ministerstvo zahraničních věcí portugalský vyslanec. Uváděl, že Československá zbrojovka v Brně se ucházela od několika měsíců o dodávku kulometů do Portugalska, že v červnu 1937 jí portugalská vláda oznámila, že se rozhodla dodávku jí zadati, že však krátce před skončením jednání a před podpisem smlouvy Zbrojovka jednání přerušila, odvolávajíc se na politické důvody související s událostmi španělskými. Vyslanec žádal za vysvětlení tohoto sdělení Zbrojovky.

Ministerstvo zahraničních věcí netajilo se vůči vyslanci tím, že musí především prozkoumat věc po stránce politické, zejména v tom směru, zda by povolením dodávky – třeba nepřímo a vzdáleně – neporušilo svůj závazek nevměšování do španělské občanské války.

Ministerstvo zahraničních věcí klonilo se při jednání s portugalským vyslanectvím k takovému řešení, že by dodávka zásadně povolena byla, že by však zbraně byly dodány teprve po skončení španělské občanské války. Když však portugalská vláda naléhala a poukazovala na svoje členství v neintervenčním výboru londýnském, rozhodlo se ministerstvo zahraničních věcí v této věci portugalské vládě vyhověti; dne 2.8., tedy již devátý den po prvním zákroku portugalského vyslanectví, naznačilo ministerstvo zahraničních věcí tomuto a dne 3.8. již závazně prohlásilo, že se hodlá v tomto směru spokojiti úplně prohlášením portugalské vlády, že zbraně nepostoupí žádné z bojujících stran ve Španělsku. Takové prohlášení bylo totiž žádáno na všech vládách, jímž byly od vypuknutí španělské občanské války dodávány zbraně z Československa a všechny tyto vlády žádané prohlášení ochotně dávaly.

Tím bylo jednání po stránce politické skončeno zcela ve smyslu přání portugalského způsobem, jenž nejlépe svědčí o československé ochotě.

Avšak toho dne, 3.8., portugalská vláda stupňovala své požadavky, žádajíc, aby jí ministerstvo zahraničních věcí nejen zaručilo souhlas s dodávkou, ale i s dodacími termíny. Při tom použila portugalská vláda takového prostředku nátlaku, který je v mezistátním styku zcela neobvyklý a při jednání o transakci obchodní jistě zcela ojedinělý. Prohlásila totiž písemně, že považuje jednání československé v této věci za nepřívětivé a vyhýbavé, a že

z něho vyvodí všechny důsledky pro styky mezi oběma státy, nedostane-li do 5.8. závazné prohlášení, že Československo vývoz povolilo a že budou dodrženy firmou dodací lhůty, které portugalská vláda žádala. Na tom však nebylo dosti. Téhož dne došla zpráva od československého vyslanectví v Lisabonu, že již 1.8. bylo publikováno v Portugalsku nařízení, jímž byli českoslovenští příslušníci vyloučeni z účasti na veřejných dodávkách a soutěžích. Počala tedy portugalská vláda provádět opatření, jímž hrozila pro případ, že jí do 5.8. nebude vyhověno, již před uplynutím této lhůty, ba dokonce dříve, než svoji výhrůžku vyslovila.

Portugalská vláda použila tu v otázce podléhající výhradně rozhodnutí československých úřadů takového prostředku nátlaku, jehož se v mezinárodním styku užívá jen v nejřidších případech, kde jde o vážný konflikt, zejména, jde-li o vynucení právního nároku.

Nejen to: ultimativní formou svého zákroku a vyhlášením bojkotu na československé příslušníky při dodávkách a soutěžích postavila Československo do situace, v níž zajisté nebylo lehké rozhodnout se pro vyhovění portugalským požadavkům. Za těchto okolností bylo by bývalo možno souditi, že portugalská vláda ve skutečnosti nepočítá s tím, že by se mohlo dospět k dohodě, ale že její postup byl rozhodnut předem. Přesto se ministerstvo zahraničních věcí neodchýlilo od svého odhodlání vyjít Portugalsku vstříc ve věci, která, ač rázu obchodního, přec jen měla vztah ke zvýšení obranné schopnosti země, k níž československý stát měl vždycky poměr přátelský. Dne 5.8. ministerstvo zahraničních věcí klidnou a důstojnou notou poukázalo portugalskému vyslanectví na dosavadní průběh jednání, svědčící o československé ochotě vyjít Portugalsku vstříc a vyslovilo podiv nad neobvyklým postupem portugalským i očekávání, že před pokračováním jednání bude odvoláno portugalské nařízení, vylučující československé příslušníky z veřejných dodávek a soutěží v Portugalsku.

Vedle toho dalo však současně ministerstvo zahraničních věcí portugalskému vyslanectví ústní prohlášení, že v tom okamžiku, kdy bude toto nařízení odvoláno, zaručuje, že se postará, aby první partie objednávky byla dodána přesně k termínu žádanému Portugalskem; stran dalších partií objednávky že však je nutno ponechat československému ministerstvu národní obrany, aby posoudilo, zda lze souhlasit s požadovanými portugalskou vládou dodacími lhůtami s ohledem na závazky, které má firma k československé vojenské správě.

Tuto nabídku portugalská vláda zamítla, poukazujíc k tomu, že musí mít jistotu, že také následující partie budou jí dodány v žádaných lhůtách. Přes to, že portugalská vláda nevyhověla samozřejmému a spravedlivému československému požadavku, aby nařízení z 1.8. bylo předem odvoláno, hledalo v této situaci ministerstvo zahraničních věcí jiné cesty, jak Portugalsku vyhovět.

Jak vyšlo najevo, nebylo vůbec možno vzhledem k závazkům Zbrojovky, zejména vůči československému státu, dodat Portugalsku v žádaných lhůtách žádaná kvanta kulometů typu, pro který se portugalská vláda rozhodla.

Proto učinilo Ministerstvo zahraničních věcí Portugalsku novou nabídku v tom smyslu, že by se zasadilo o to, aby žádané lhůty dodací všech partií byly přesně dodrženy, při čemž by však byla dodány kulometry typu jiného a to typu v československé armádě výhradně používaného a pro ni v přítomné době ve velkých kvantech vyráběného, což samo o sobě je skvělým důkazem skvělých vlastností tohoto typu.

Portugalská vláda zamítla tuto nabídku, trvající na tom, že jí musí být dodán typ kulometu, pro který se rozhodla, ve striktních lhůtách, které oznámila. Protože vyšlo najevo, že v těchto lhůtách žádaná kvanta kulometů nemohou být vyrobena bez újmy československého zbrojního programu samého, prohlásila portugalská vláda, že vzhledem k nepřívětivému chování československých úřadů nevidí důvodů k udržování dalších diplomatických styků a odvolala svého vyslance, který opustil Prahu dne 18.8. t.r.

Hořejší vyličení faktů je zajisté dokonalým důkazem toho, že odpovědnost za přerušení diplomatických styků nemůže padnouti na Československo. Ministerstvo zahraničních věcí snažilo se dokázati Portugalsku svoji dobrou vůli, hledělo mu vyhověti a hledalo cesty k dorozumění ještě v okamžicích, kdy by mohlo přerušiti jednání s odvoláním na důstojnost československého státu; neposuzovalo nikdy situaci z hlediska prestiže.

Tímto prohlášením úřední místa československá definitivně projevila své mínění a nemají vůbec v úmyslu věci tou se dále zabývatí.¹⁰⁹

Portugalský tisk, podobně německý a italský tisk, samozřejmě publikoval prohlášení své vlády z 19. srpna 1937 a komentáře, které opakovaly, že Československo jednalo pod vlivem Sovětského svazu. V prohlášení se mimo jiné uvádí:

V návaznosti na plán přezbrojení portugalského vojska, které více než dva roky zaměstnává portugalskou vládu a o kterém se ví doma i v zahraničí, obrátila se portugalská vláda na hlavní podniky tohoto odvětví, aby představily návrhy dodávky určitého množství kulometů. Jedním z uchazečů byla Československá Zbrojovka, prakticky závod československého státu, což musí být již nyní zdůrazněno.

Upřednostněny byly české kulometry. Ne proto, že by se jim ostatní nevyrovnaly po technické stránce a cenou, nýbrž vyhovovaly hlavně v termínech dodání objednávky. Jednání s tímto závodem českého státu proběhla bez incidentů, které by stály za zmínku. Až na některé pochybnosti, které ve světle pozdějších událostí mohou být interpretovány jako záminky k průtahům. Po skončení jednání, vyžádali si ředitelé závodu písemné prohlášení, že výzbroj

---

¹⁰⁹ Neckářová, L. Stanovisko československého tisku ke konfliktu mezi Portugalskem a ČSR v roce 1937 (Spor o dodávku zbraní nebo útok na ČSR?) In *Ročenka obecných dějin*, sv. 1. Praha : Historický ústav ČSAV, 1991, s. 174 - 177.

bude určena výlučně portugalskému vojsku. Žádosti bylo vyhověno a bylo vyhotoveno písemné prohlášení ve formě dopisu podtajemníka Ministerstva války.

Když se portugalská vláda chystala podepsat připravenou smlouvu a požádat českou vládu o garanci vývozní licence, formalitu vždy vyžadovanou ve všech smlouvách tohoto typu, obrátilo se ředitelství závodu 23. července na Portugalské vyslanectví v Praze s informací, že česká vláda ji od 12. dne téhož měsíce odmítla vydat povolení k vývozu zbraní. Jako odůvodnění tohoto svého rozhodnutí uvedla postoj Portugalska v otázce dohody o neintervenci vztahující se k válce ve Španělsku.

Zpráva o odmítnutí byla překvapující, neboť se jednalo o obchod s podnikem českého státu, s kterým právě proto portugalská vláda jednala v plné důvěře. A ještě více překvapující je fakt, že ze strany české vlády nebyla portugalské vládě vyjádřena žádná výstraha ať již prostřednictvím našeho vyslanectví v Praze, či českým vyslanectvím v Lisabonu. (...)

Portugalský vyslanec v Praze nepřijal danou informaci za definitivní a obrátil se na československé ministerstvo zahraničních věcí, aby nastalou situaci vysvětlilo. Tam mu bylo samotným ministrem zahraničních věcí rozhodnutí české vlády potvrzeno a byl mu sdělen jediný důvod vedoucí k tomuto rozhodnutí: českou vládou přijaté závazky vzhledem k londýnským dohodám, které ji neumožňovaly přímo či nepřímo dodávat výzbroj žádné z bojujících stran ve Španělsku. (...)

Portugalsko je součástí dohody, kterou důstojně a věrně plní. Nebylo proti nám do Londýna vzneseno žádné obvinění a korektnost našeho počínání byla uznána v samotném britském parlamentu. Portugalská vláda ovšem hned od počátku spatřila v postoji české vlády pravý význam a pochopila v ní vliv a tlak toho, kdo má zájem bránit nebo překážet našemu přezbrojení. (...)

Během jiné schůzky na československém ministerstvu zahraničních věcí byla otázka položena jiným způsobem. Portugalská vláda byla požádána o garanci, že stranám bojujícím ve Španělsku nepředá ani zbraně zakoupené v Československu ani ty, které by zůstaly k dispozici portugalskému vojsku na základě tohoto nákupu. Bylo více než jasné, že česká vláda byla inspirována čistě zpozdřovacím úmyslem, pokud nemá být tento interpretován jako útočný. (...)

(...) portugalská vláda oznámila pražskému kabinetu, že pokud by do 5. srpna včetně nedostala od české vlády příznivou odpověď v otázce vývozu zbraní, chápala by to tak, že pražská vláda trvá na svém zamítnutí. (...) Abychom neriskovali a nedostali se do podobné situace, nařídila vláda vyloučit až do nového rozhodnutí české podniky z jiných soutěží vyhlášených portugalským státem, kterých by se snad chtěly zúčastnit.

Nicméně, přestože byla výše zmíněná žádost o garanci adresovaná portugalské vládě považována za neoprávněnou, vyslanec v Praze byl pověřen, aby vyjádřil následující: portugalská vláda se považuje vázána dohodou o neintervenci nedodávat a tudíž nepostoupit

jedné či druhé straně ve Španělsku jakékoliv zbrojní vybavení svého vojska nebo to, které pro něj zamýšlí pořídit. Zdá se jí, že toto je jediná garance přijatá přede všemi a každou z členských zemí dohody. Není pochyb, že opakuje individuálně české vládě to, co již společně všem řekla a co také všemi bylo řečeno.¹¹⁰

---

¹¹⁰ „No prosseguimento do plano de rearmamento do exército português, que há mais de dois anos é sabido por nacionais e estrangeiros ocupar o Governo de Portugal, dirigiu este convite às principais fábricas da especialidade para que apresentassem propostas de fornecimento de determinado número de metralhadoras. Um dos concorrentes foi a fábrica Ceskoslovenska Zbrojovka, praticamente estabelecimento do Estado Checoslovaco, o que desde já deve ser acentuado.

Foram as metralhadoras checas as preferidas, não porque outras não as iguallassem em condições técnicas e de preço, mas atendendo principalmente aos prazos de entrega da encomenda.

Decorreram sem incidente que mereça ser referido as negociações com o estabelecimento do Estado checo. Apenas algumas dúvidas que à luz dos factos posteriores poderão ser interpretadas como pretextos para demoras. Findas as negociações, os Directores da fábrica pediram uma declaração escrita de que o armamento era exclusivamente destinado ao exército português. Foi satisfeito o pedido e feita a declaração por escrito em carta do Subsecretário de Estado da Guerra.

Preparada a minuta do contrato, dispunha-se o Governo Português a assiná-lo e a solicitar do Governo Checo a garantia de licença de exportação, formalidade invariavelmente exigida em todos os contratos desta natureza, quando em 23 de Julho último a direcção da fábrica se dirigiu à Legação de Portugal em Praga e a informou de que o Governo checo negara à fábrica desde o dia 12 autorização para a exportação de armamento, invocando como fundamento da sua resolução a atitude de Portugal na questão do acordo de não intervenção relativo à guerra de Espanha.

A notícia da recusa era de surpreender, tratando-se de negociações feitas com um estabelecimento do próprio Estado checo com o qual por isso mesmo o Governo Português tratara em plena confiança. E ainda mais de surpreender por não ter havido a mais pequena prevenção do Governo Checo ao Governo Português quer por intermédio da nossa Legação em Praga quer pelo da Legação Checa em Lisboa. (...)

Sem aceitar por definitiva a informação que lhe era dada dirigiu-se Ministro de Portugal em Praga ao Ministério dos Negócios Estrangeiros checo para esclarecer o caso. Ali foi-lhe confirmada pelo próprio Ministro dos Negócios Estrangeiros a resolução do Governo Checo. Como fundamento da mesma apresentou aquele Ministro ao representante de Portugal uma única razão: os compromissos assumidos pelo Governo Checo em virtude dos acordos de Londres que o obrigavam a não fornecer armamento directa ou indirectamente a nenhuma das partes em luta em Espanha.(...)

Portugal era parte no acordo, digna e fielmente o cumpria, contra nós nenhuma acusação fora levada a Londres, e no próprio Parlamento britânico a correcção do nosso procedimento fora reconhecida. Mas o Governo Português viu desde logo o verdadeiro significado da atitude do Governo checo e nela percebeu a influência e pressão de quem tem interesse em impedir ou estorvar o nosso rearmamento. (...)

Ainda em outra entrevista no Ministério dos Negócios Estrangeiros checo foi a questão posta de nova forma. Pedia-se a garantia do Governo Português de que não cederia às partes em Espanha nem as armas compradas à Checoslovaquia nem as que ficassem disponíveis no exército português por virtude daquela aquisição. Era por demais evidente o propósito puramente dilatatório que inspirava a atitude do Governo Checo, a não ser interpretá-la por ofensiva. (...)

(...) fez o Governo Português notificar ao Gabinete de Praga que, se até ao dia 5 de Agosto, inclusive, não recebesse do Governo checo resposta favorável quanto à exportação de armamento, teria por entendido que o Governo de Praga mantinha a sua recusa. (...) Para que em outros concursos abertos pelo Estado Português a que fossem porventura concorrentes casas checas, não corrêssemos o risco de virmos a achar-nos em situação parecida, o Governo mandou excluir até nova ordem dos concursos do Estado as casas da nacionalidade checa.

Entretanto, e embora considerasse infundado o pedido de garantia acima referido formulado ao Governo Português, o Ministro em Praga foi encarregado de declarar o seguinte: O Governo Português julga-se obrigado pelo acordo não intervenção a não fornecer e portanto a não ceder a uma ou outra das partes em Espanha qualquer armamento existente no seu exército ou que para este venha a adquirir. Afigura-se-lhe que esta é a única garantia assumida perante todos e cada um dos países participantes do acordo. Não tem por isso dúvida em repetir individualmente ao Governo checo o que colectivamente a todos já disse, e por todos também foi dito.“ In AHD MNE, Checoslováquia e Portugal, Ruptura das relações diplomáticas, 1937. 2º piso, A:47, M:80.

Prohlášení popisuje další průběh sporu, nabídku československé strany dodat jen část kulometů a pokračuje:

Taková jsou fakta. Vláda z nich vyvodila jejich pravý význam. Zamítnutí vydat povolení k vývozu zbraní založené na českých národních potřebách by portugalskou vládu neurazilo (jiné státy tak učinily); neshoda ohledně termínů by mohla být sice nevysvětlitelná vzhledem k okolnostem objednávky, avšak přijatelná. Co je nepřijatelné a co portugalská vláda považuje za neslučitelné s přátelskými vztahy mezi dvěma státy, dokonce i s dobrým chováním, ke kterému jsou mezi sebou zavázána ministerstva zahraničních věcí, je řetězec nestálých, nedostačujících, zpozdujících a protiřečících si odůvodnění, uvedených Ministerstvem zahraničních věcí jedné země a jeho vlastním šéfem za účelem zdůvodnit nedůvěřivý postoj zaujatý k jiné zemi, se kterou, jak tvrdí, udržuje přátelské vztahy. Portugalská vláda je hrdá, že se chová dobře ke všem státům, se kterými udržuje vztahy; žádnou zemi nechce urazit; velmi si váží svých přátelských vztahů a nepocituje tlaky, které by ji nutily nedostát tomu, k čemu ji zavazují. To samé si přeje a očekává od všech ostatních zemí. Ze strany české vlády, které nepřestala projevovat přátelství a přání rozvíjet hospodářské vztahy, o čemž byl ještě před krátkou dobou na ministerstvu zahraničních věcí ujištěn český vyslanec nedávno přišlý do Lisabonu, se jí tohoto ovšem nedostalo. Za těchto okolností a ke své velké lítosti je portugalská vláda nucena, kvůli národnímu sebevědomí uznat, že nadále nelze odůvodnit udržování diplomatických vztahů mezi Portugalskem a Československou republikou. Logicky se je proto rozhodla ukončit.¹¹¹

Prohlášení dále zmiňuje, že se portugalská strana ještě zcela neuzavřela možnosti vyřešit spor jiným způsobem a že vyčkala 48 hodin na nové sdělení české vlády. V něm byly portugalské straně nabídnuty kulometry staršího typu, což však Lisabon chápal jako „(...)

---

¹¹¹ „Estes os factos. Cumpria ao Governo tirar deles o seu verdadeiro significado. Uma recusa de autorização para exportação de armamento baseada nas necessidades nacionais checas nada teria de ofensivo para o Governo Português (outros as têm feito); uma discordância quanto aos prazos seria discutível mas, se bem que inexplicável nas circunstâncias da encomenda, aceitável. O que não o é, o que o Governo Português não julga compatível com as relações de amizade entre dois Estados, nem sequer com a correcção a que são obrigadas as chancelarias entre si, é a série de fundamentos insubsistentes, insuficientes, dilatatórios e contraditórios uns com os outros, alegados pelo Ministério dos Negócios Estrangeiros de um país e pelo seu próprio chefe para justificar uma atitude de suspeição assumida em relação a um país com o qual se diz estar em relações amistosas. O Governo Português orgulha-se de usar da máxima correcção para com todos os países com que mantém relações, a nenhum quer agravar; as suas amizades preza-as altamente e não conhece pressões que o obriguem a faltar ao que lhes deve. De todos os outros países só deseja e espera reciprocidade. Não a encontrou porém da parte do Governo Checo, ao qual não cessara de manifestar sentimentos amistosos, e desejo de desenvolvimento das relações económicas como ainda há pouco fora afirmado no Ministério dos Negócios Estrangeiros ao Representante checo recém-chegado a Lisboa. Nestas condições e a seu grande pesar o Governo português vê-se obrigado por uma questão de brio nacional a reconhecer que não se justifica a manutenção das relações diplomáticas existentes entre Portugal e a República da Checoslováquia, e logicamente resolveu fazê-las cessar.“ In AHD MNE, Checoslováquia e Portugal, Ruptura das relações diplomáticas, 1937. 2º piso, A:47, M:80.

nahrazení příčin politického rázu technickými potížemi, které doposud nebyly ani zmíněny.¹¹² V závěru textu je uvedeno, že portugalský vyslanec odjel z Prahy do Vídně a že portugalské zájmy v Československu bude nadále hájit italský vyslanec.

Část argumentace portugalské strany převzaly i československé deníky *Národní listy* a *Venkov*¹¹³. Oba napadly československé Ministerstvo zahraničních věcí a zvláště přednostu její politické sekce Zdeňka Fierlingera¹¹⁴. Podle jejich názoru měl ve sporu s Portugalskem především hájit své zájmy jakožto nový vyslanec Československa v Moskvě. Nakonec se ho musel zastat sám ministr Krofta¹¹⁵.

I Ministerstvo zahraničních věcí Portugalska sledovalo reakce na své rozhodnutí. Zastupitelské úřady Portugalska v Londýně, v Oslu, ve Vídni a mnoha jiných městech zasílaly Lisabonu v průběhu celého měsíce srpna výstřižky z novin a informace ze schůzek s novináři¹¹⁶. Zajímavé informace byly do Lisabonu zaslány 1. září 1937 z portugalského vyslanectví v Paříži. Jednalo se o důkazy o vlivu Sovětského svazu na rozhodnutí československé vlády v souvislosti s objednávkou kulometů. Dopis upřesňuje, že důkazy přinesl do budovy vyslanectví bývalý kapitán carského vojska, od roku 1920 žijící ve Francii. Jednalo se o fotografie dopisů s hlavičkou Centrálního výboru České komunistické strany zaslané pařížskému velvyslanectví SSSR. Všechny dopisy, celkem jich bylo ofoceno šest, byly podepsány sovětským vyslancem v Praze Griboffem a adresovány jeho nadřízenému v Paříži, Aisenbergovi, který byl zodpovědný za záležitosti spojené se Španělskem na

---

¹¹² „(...) substituir as razões de ordem política por uma razão de ordem técnica que até agora não fora sequer invocada.“ In In AHD MNE, Checoslováquia e Portugal, Ruptura das relações diplomáticas, 1937. 2º piso, A:47, M:80.

¹¹³ Neckářová, L. *c.d.*, s. 178.

¹¹⁴ Zdeněk Fierlinger (1891 – 1976) od jara 1917 aktivně bojoval v československých legiích v Rusku. Roku 1918 vedl kancelář Československé národní rady v Paříži. Po vzniku ČSR organizoval zásobování republiky a od roku 1919 vedl národohospodářskou sekci ministerstva zahraničních věcí. Od roku 1921 se věnoval diplomatické kariéře (byl vyslancem v Haagu, Bukurešti, USA), kterou však přerušil v letech 1936 – 1937, kdy pracoval jako přednosta politického odboru Ministerstva zahraničí ČSR. Od roku 1937 působil jako vyslanec v Moskvě, odkud musel odejít po uzavření sovětsko-německého spojení na konci léta 1939. Od roku 1940 byl aktivním účastníkem zahraničního odboje ve Francii a Velké Británii. Do Moskvy se vrátil v roce 1941 jako československý vyslanec, o rok později byl jmenován velvyslancem. V roce 1943 byl hlavním prostředníkem jednání o československo-sovětské spojenecké smlouvě. Řadu rozhodnutí učinil bez souhlasu londýnské vlády a stále více prosazoval sovětské zájmy. V roce 1944 byl ze svého postu odvolán, ale po zásahu sovětské vlády se na své místo vrátil. Do ČSR se vrátil v roce 1945 a až do července 1946 působil jako první předseda vlády Národní fronty. Ve vládě Klementa Gottwalda byl do listopadu 1947 náměstkem předsedy vlády. Politickou kariéru pokračoval i po únoru 1948, nejprve jako ministr obchodu, po volbách konaných v roce 1948 jako náměstek předsedy vlády, v letech 1945 – 1968 jako poslanec Národního shromáždění (mezi léty 1953 – 1964 byl jeho předsedou). V roce 1924 se stal členem sociálně demokratické strany. Patřil k levicovému křídlu a v únoru 1948 způsobil nejednotný postup své strany k tehdejšímu událostem. Byl také iniciátorem sloučení sociálně demokratické strany s komunistickou stranou, jejímž členem se stal v roce 1948. Patřil k nejbližším přátelům Edvarda Beneše. In Kolář, F. a kolektiv. *Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918 – 1938*. Praha : Pražská edice, k.s., 1998, s. 57 a 58.

¹¹⁵ Dejmek, J. *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta. Studie z dějin československé zahraniční politiky v letech 1936-1938*. Praha : Karolinum, 1998, s. 147.

¹¹⁶ AHD MNE Lisabon, Processo 39.1, Material da guerra Tchecoslovaca. Defesa Nacional, 2º piso, A:47, M:80.

sovětské ambasádě v Paříži. Podle kopií dopisů, které byly Salazarovi také zaslány, informoval Griboff dne 20. června o tom, že otázka ohledně vydání povolení k dodávky výzbroje byla vyřešena ve prospěch SSSR. Vyslanectví ujistilo Salazara o autenticitě dokumentů a správnosti překladů rusky psané korespondence¹¹⁷.

---

¹¹⁷ AHD MNE Lisabon, GS6, M. 6, Doc. 1, složka Českoslovaquia.

5. Československá snaha obnovit diplomatické vztahy s Portugalskem

Československá strana byla, alespoň podle osobních dopisů a reakcí uchovaných v Archivu Ministerstva zahraničních věcí Portugalska, zaskočena rozhodnutím portugalské vlády ukončit s ní diplomatické vztahy. Okamžitě po přerušení diplomatických vztahů se snažila o urovnání nastalé situace.

Na konci srpna roku 1937 například zaslalo Velvyslanectví Portugalska v Londýně portugalskému ministerstvu zahraničí kopii dopisu Jana Masaryka, adresovaného tamějšímu portugalskému velvyslanci 22. srpna. Dopis je velmi osobní a Masaryk v něm lituje „toho, co se stalo.“ Dále píše:

Cítím, že se tomu mohlo a mělo předejít. Není to má záležitost a nemám žádné právo zacházet do detailů, ale prověřil jsem si to a mohou vás zcela ubezpečit, že jakákoliv zmínka o „nátlaku třetí síly“ z jedné, či druhé strany, je nesmysl – Rusko nevědělo absolutně nic o těchto jednáních. (...) Možná se tím, že píšu, dopouštím diplomatického „faux pas“, ale mám vás rád a jsem smutný.¹¹⁸

Nebyl jediným, kterého řešení roztržky ohledně dodávky zbraní do Portugalska mrzelo. Dr. Karel Štrup, jeden z bývalých zástupců ČSR v Portugalsku, zaslal 15. listopadu 1937 bývalému portugalskému vyslanci v Praze Costa Carneirovi osobní dopis, ve kterém mu zaručil, že názor portugalské strany o vlivu Sovětů na neuskutečnění obchodu byl zcela mylný. „Na druhé straně, vaše vláda zašla, jak si myslím, poněkud dále v důsledcích své nespokojenosti. (...) Dopustili jsme se, z obou stran, chyb a vytvořili jsme tak situaci, která poškozuje obě naše země.“¹¹⁹ Byl však pesimistický v možnosti urovnání situace, když napsal: „Nelze předpokládat, alespoň v tento moment, že by jeden z nás mohl předstoupit před druhého, aby mu nabídl ukončení této záležitosti, a nikdo třetí se k intervenci

---

¹¹⁸ „I have a feeling that it could and should have been prevented. It is not my business and I have no right to go into details, but I have made a personal investigation and can assure you absolutely, that any talk about „third power pressure“ one way or the other is nonsense – Russia knew absolutely nothing of the negotiations. (...) Maybe I am doing a diplomatic „faux pas“ by writing – but I like you and I am sad.“ in AHD MNE Lisbon, Processo 39.1, Material da guerra Tchecoslovaca. Defesa Nacional, 2º piso, A:47, M:80.

¹¹⁹ „Mais de l'autre côté votre Gouvernement est allé – comme je pense – un peu loin dans les conséquences de son mécontentement. (...) On a commis alors des erreurs de tous les deux côtés et on a ainsi créé la situation qui est au préjudice de nos deux pays.“ In AHD MNE Lisbon, Processo 39.1, Material da guerra Tchecoslovaca. Defesa Nacional, 2º piso, A:47, M:80. Kopie dopisu Dr. K. Štrupa ze dne 15/11/1937 přiložená k dopisu Costa Carneiry ze dne 17/11/1937.

nenabízí.¹²⁰ Nicméně se zeptal bývalého portugalského vyslance v Praze na jeho osobní názor ohledně budoucnosti přerušovaných vztahů a na podmínkách, za kterých by jeho vláda, byla připravena znovu ustavit normální styky s Československem. Zdůraznil, že dopis byla jeho osobní iniciativa a že věří, že by se, až bude znát odpovědi na položené otázky, mohl pokusit udělat „něco“ pro uspořádání usmíření se¹²¹.

Costa Carneiro poslal kopii tohoto dopisu o dva dny později Oliveiru Salazarovi. Označil K. Štrupa za osobu, která k Portugalsku vždy cítila sympatie a se kterou ho vždy pojily dobré vztahy. Nevěřil ovšem, že se jednalo o jeho osobní iniciativu. Napsal, že z dopisu cítí jistou nervozitu, která, podle jeho názoru, vychází z neúspěchů zahraniční politiky československé vlády, jejíž příčinou byla mezinárodní situace, která nebyla československé politice nakloněna. Tento svůj názor doložil příkladem úspěšnosti osy Řím – Berlín nebo návštěvy Lorda Halifaxe v Německu. Dále zdůraznil, že Portugalsko udržuje vynikající vztahy se všemi státy světa, s výjimkou Ruska, bolševické vlády v Barceloně a Československem, a tento fakt dostatečně dokládá vazby československé vlády k bolševismu. Snahy Československa o obnovení diplomatické spolupráce vycházely, podle Carneirova názoru, z obavy ztráty sympatií v Evropě¹²².

Archiv Ministerstva zahraničních věcí Portugalska uchovává řadu dokumentů z první poloviny 40. let zaslaných z různých portugalských vyslanectví o dopisech a schůzkách s československými zástupci. Například portugalský velvyslanec v Londýně si nebyl jist, jaké vztahy může mít s novým zástupcem československé vlády ve Velké Británii, knížetem Maxem Lobkowiczem. Ten mu předal nótu vyjadřující přání rozvíjet přátelské vztahy mezi oběma zastupitelskými úřady. Velvyslanec k tomu Ministerstvu zahraničních věcí v červnu 1942 odtelegrafoval:

Zdá se obtížné nepotvrdit příjem obdržené nóty tím víc, že onen můj kolega se dostavil osobně a já jsem dosud neopětoval jeho návštěvu. (...) V případě, že bych od Vaší Excelence neobdržel opačné doporučení, opětoval bych také návštěvu novému velvyslanci, jelikož

---

¹²⁰ „Il n'y a pas à prévoir, pour le moment au moins, que l'un de nous puisse aller au devant de l'autre pour offrir la liquidation de l'affaire, et un tiers ne se présente pas pour y intervenir.“ In AHD MNE Lisabon, Processo 39.1, Material da guerra Tchecoslovaca. Defesa Nacional, 2º piso, A:47, M:80. Kopie dopisu Dr. K. Štrupa ze dne 15/11/1937 přiložená k dopisu Costa Carneiry ze dne 17/11/1937.

¹²¹ AHD MNE Lisabon, Processo 39.1, Material da guerra Tchecoslovaca. Defesa Nacional, 2º piso, A:47, M:80. Kopie dopisu Dr. K. Štrupa ze dne 15/11/1937 přiložená k dopisu Costa Carneiry ze dne 17/11/1937.

¹²² AHD MNE Lisabon, Processo 39.1, Material da guerra Tchecoslovaca. Defesa Nacional, 2º piso, A:47, M:80. Dopis Costa Carneiry ze dne 17/11/1937.

skutečnost, že mezi oběma vládami neexistují oficiální vztahy, mi nepřipadá nezbytná k tomu, aby bránila vztahům na osobní úrovni, (...).¹²³

O měsíc později se mu dostalo této odpovědi:

Vždy doporučujeme omezit (kontakty) na nezbytnou zdvořilost a pouze na ráz osobního charakteru, bez minimálního oficiálního náznaku, protože neuznáváme existenci současného Československa, ani Benešovy vlády, která již před tím přestala existovat.¹²⁴

Po skončení druhé světové války obdrželo portugalské Ministerstvo zahraničních věcí několik telegramů ze svého zastupitelského úřadu v Oslu, ve kterých jsou opět naznačeny snahy Československa o urovnání diplomatických vztahů s Portugalskem. V červenci 1945 byl portugalský vyslanec ujišťován svým československým kolegou o tom, že „(...) případné vztahy mezi našimi dvěma zeměmi by byly záležitostí, se kterou by Rusko nemělo co do činění.“¹²⁵

O měsíc později, po dalším setkání s československým zástupcem v Oslu, napsal, že

přiblížení se Portugalsku (ze strany ČSR) by sloužilo k tomu, aby ilustrovala svobodu jednání československého národa a bylo by dalším poutem, které by ji svázalo se západní Evropou, od které se, zdá se, velmi bojí být oddělena.¹²⁶

---

¹²³ „Parece difícil não acusar a recepção da nota recebida tanto mais que aquele meu colega veio aqui pessoalmente e eu ainda não retribuí a sua visita. (...) No caso de não receber indicação de V. Exa. em contrario, retribuerei também a visita do novo Embaixador, pois o facto de não haver relações oficiais entre os dois Governos não me parece que necessariamente deva obstar à existencia de relações pessoais, (...)“ In AHD MNE Lisabon, Relações políticas, 2º piso, A:48, M:196, ano de 1937 - 45, telegram č. 278 odeslaný Velvyslanectvím Portugalska v Londýně dne 22/6/1942.

¹²⁴ „Temos dado sempre por instrução limitar no indispensavel cortezia character meramente pessoal sem minimo aspecto oficial pois não reconhecemos existencia actual Tchecoslovaquia nem Governo Benes que já antes desaparecera“. In AHD MNE Lisabon, Relações políticas, 2º piso, A:48, M:196, ano de 1937 – 45, telegram č. 248 zaslaný Velvyslanectvím Portugalska v Londýně, ze dne 2/7/1942.

¹²⁵ „(...) eventuais relações entre nossos dois países era assunto com o qual Russia nada tinha que ver.“ In AHD MNE Lisabon, Relações políticas, 2º piso, A:48, M:196, ano de 1937 – 45, telegram č. 18 odeslaný Vyslanectvím Portugalska v Oslu, ze dne 16/7/1945.

¹²⁶ „Aproximação de Portugal serviria para ilustrar liberdade de acção nação checo-eslovaca e seria mais um laço liga-la ocidente europeu do qual parece muito receosa ver-se separada.“ In AHD MNE Lisabon, Relações políticas, 2º piso, A:48, M:196, ano de 1937 – 45. Telegram č. 24 odeslaný Vyslanectvím Portugalska v Oslu ze dne 21/8/1945.

6. Kulturní spolupráce

Jednou z funkcí, kterou plnil československý zastupitelský úřad v Lisabonu, bylo rozvíjení kulturní spolupráce. O tom, že tento úkol, alespoň na počátku portugalsko-československých vztahů, nebyl snadný, podal svědectví konzul Pořízek. V červnu 1925 na závěr řádné politické zprávy informoval o přednášce o Slovanech francouzského profesora dr. Eisemanna působícího na pařížské Sorbonně:

Zde však přednáška přišla vhod neboť Portugalci o nás nic nevědí. Curiosum je arci, že první kdo zde o Slovanech přednášel, byl francouzský profesor. Psal jsem již v březnu o svém odhodlání pořádati zde přednášky avšak od 21. března jsem zde s jedním pomocníkem úplně sám a úmysl rozvinouti nějakou propagační činnost je zcela podvázán, neboť jsem k úřadu přikován a nucen pracovati do noci, aniž bych stačil vypracovati jen běžnou agendu. Na opětovné žádosti o přiděl dostatečného personálu nedostávám ani odpovědi.¹²⁷

Přesto se konzulátu dařilo pořádat přednášky a výstavy informující portugalské návštěvníky o Československu. Již v lednu roku 1927 přednášel dr. Jiljí Pořízek, jak podotknul deník *Primeiro Janeiro* před početným a vybraným posluchačstvem bezchybnou portugalským jazykem, v portském Ateneu o Československu, jeho historii, průmyslu, přírodních krásách, ale také o Sokolstvu. Deník otisknul obsahlý článek s řadou informací, které dr. J. Pořízek přednesl a jeho fotografii¹²⁸.

Tělovýchovná jednota Sokol se vůbec těšila v Portugalsku značné popularity. Například v březnu 1928 byla o ní v Lisabonu přednesena přednáška, které se zúčastnili portugalský prezident i ministr zahraničních věcí. Přednášejícím byl profesor dr. Costa Lobo. Podle zprávy československého zastupitelského úřadu portugalského prezidenta přednáška natolik zaujala, že se na počátku dubna sešel s československým vyslancem, který mu u této příležitosti předal materiály týkající se Československé obce sokolské¹²⁹. A v březnu 1934 o ní z úst dr. Gomeze dos Santos vyslechli přednášku zástupce portugalského ministra války a na 300 studentů lisabonského Colégio Militar. Při této příležitosti zapůjčilo vyslanectví přednášejícímu, který založil Centrum výchovné propagace a osobně navštívil

¹²⁷ AMZV Praha, Politické zprávy. Řádná politická zpráva, č. 3 ze dne 6/6/1925.

¹²⁸ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, krabice 3. A *Ordem*, 15/1/1927, pub. Porto.

¹²⁹ AMZV Praha, Politické zprávy. Řádná politická zpráva, č. 15/28 ze dne 16/4/1928.

IX. Vsesokolský slet konaný v Praze v roce 1932, diapozitivy¹³⁰. O rok později, 16. července 1935, se v São Vicente na Kapverdských ostrovech konala přehlídka portugalských sokolů¹³¹.

V srpnu 1933 se řada portugalských deníků věnovala putovní výstavě výtvarných výrobků o Československu, jejímiž autory byli žáci československých základních a středních škol. Výstavu bylo možné navštívit v Lisabonu a v Portu. Konání výstavy, která byla pro velký zájem návštěvníků několikrát prodloužena¹³², zaštil ministr školství a samotné ministerstvo o ní vydalo následující rok brožuru¹³³. Všechny dále informovaly o luso-brazilské výstavě připravované do Prahy na rok 1934, na které měla být představena literární a umělecká díla portugalských umělců, ale také přírodní krásy Portugalska¹³⁴.

Československý zastupitelský úřad v Lisabonu sepisoval tiskové zprávy dotýkající se portugalsko-československých vztahů a zasílal je významným deníkům, například *Diário de Notícias*, *Século* nebo *Voz*. V dubnu 1932 jejich prostřednictvím vyzval studenty, kteří chtěli studovat na československých vysokých školách, aby předložili diplomy potvrzené ministerstvy školství a zahraničních věcí a tentýž měsíc informoval o vyznamenání, které prezident Masaryk udělil konzervátorovi Luisi Keilovi z Národního muzea starého umění, Albertu Bessovi, řediteli deníku *Jornal do Comércio* a Rochu Martinsovi z portugalské Akademie věd¹³⁵.

V souvislosti se změnou politické situace v Evropě ve 30. letech reagovalo několikrát československé vyslanectví v Lisabonu na zprávy nepřátelského charakteru, které o Československu otiskly portugalské deníky a které, jak bylo uvedeno v politických zprávách odeslaných do Prahy, vyšly z německé tiskové kanceláře D.N.B. Vyslanectví se podařilo dohodnout bezplatné uveřejňování článků o Československu v *Jornal do Comércio*. Podobnou spolupráci zamýšlelo vyslanectví domluvit rovněž s jedním z portských deníků, který o ČSR občas uveřejňoval zprávy spíše sympatického charakteru¹³⁶. Vyslanectví pokračovalo se zasiláním informací o Československu otištěných v portugalském tisku do Prahy i po přerušení vzájemných diplomatických vztahů.

¹³⁰ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, krabice 3. Přednáška o Sokolech v Lisaboně, 21/3/1934. A Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 242.

¹³¹ Klíma, J. c. d., s. 242.

¹³² AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, krabice 3. Dopis Konzulátu Československé republiky v Portu, čj. 67/34 ze dne 20/2/1934.

¹³³ Autorem publikace *Trabalhos escolares da Checo-Eslovaquia. Notas de crítica sobre a sua exposição em Lisboa* byl Paulino Montez. Comunicação mandada publicar pelo Ministério de Instrução pública, 1934.

¹³⁴ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, krabice 3.

¹³⁵ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, krabice 5. Recorte dos artigos enviados aos periodicos. Rocha Martins odmítl nosit Řád bílého lva, kterým ho prezident Masaryk vyznamenal, po přerušení československo-portugalských vztahů v srpnu 1937. In Serrão, J. V. *História de Portugal*. Volume XIV. Lisboa : Editorial VERBO, 2000, s. 448.

¹³⁶ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4, krabice 5. Zprávy – tlačové, politické. Periodická zpráva pol. za 1. čtvrtletí 1937 ze dne 10/4/1937, s. 16 a 17.

Vedle propagační činnosti v portugalském tisku a šíření povědomí o Československu, vyslanectví zajišťovalo informace o výstavách a přednáškách konajících se v Portugalsku nebo v Československu a zprostředkovávalo portugalským a československým odborníkům účast.

Například v roce 1926 si prostřednictvím československého zastupitelského úřadu domlouvaly Společnost na obranu a propagaci Coimbry (Sociedade de Defesa e Propaganda de Coimbra) a Společnost pro propagaci Portugalska (Sociedade Propaganda de Portugal) účast na Mezinárodním kongresu turistického ruchu konaném v témže roce v Praze¹³⁷.

Na podzim roku 1934 se v Lisabonu, Coimbře a Portu konal III. mezinárodní kongres pro dějiny věd, kterého se za československou stranu zúčastnil profesor Karlovy Univerzity v Praze, dr. Quido Vetter. Jelikož příští kongres byl naplánován na rok 1937 do Prahy, československé vyslanectví podalo Ministerstvu zahraničních věcí poměrně rozsáhlou zprávu o organizaci kongresu a účasti řady států z celého světa¹³⁸. I do kulturní spolupráce ovšem zasáhly události politické, jak dokládá následující situace.

V dubnu 1937 zaslalo československé vyslanectví oficiální pozvánku na IV. mezinárodní kongres pro dějiny věd připravovaný na září téhož roku v Praze organizátorovi portugalského kongresu, profesorovi Fernandovi de Almeida e Vasconcelos. V srpnu zaslalo vyslanectví do Prahy odpověď portugalské vlády, která vzhledem k přerušení vzájemných diplomatických vztahů zrušila účast portugalských delegátů na pražském kongresu¹³⁹.

---

¹³⁷ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4 , krabice 3. Mezinárodní kongresy a sjezdy, č.j. 642 ze dne 3/4/1926.

¹³⁸ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4 , krabice 3. Kongres dějin věd.

¹³⁹ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 38, fond VIII/4 , krabice 3. Kongres dějin věd, 23/8/1937.

7. Hospodářské vztahy

Od počátků samostatného československého státu tvořil zahraniční obchod klíčové odvětví československého hospodářství¹⁴⁰. V popředí československého vývozu do zahraničí stály výrobky zpracovatelského průmyslu. Zatímco v roce 1924 byl jejich podíl na exportovaných výrobcích 59 %, o pět let později to bylo již 71,5 %. Naopak podíl produktů středního průmyslu (textilu, obuvi, skla, keramiky aj.), potravin a nápojů na celkových číslech československého exportu v témže období klesal. Do ČSR se dovážely především suroviny a polotovary. Jednalo se v první řadě o bavlnu a vlnu¹⁴¹.

K podepsání obchodní dohody mezi Československem a Portugalskem došlo 11. prosince roku 1922. Smlouva nabyla mezinárodní působnosti o rok později. Československo se mimo jiné zavázalo dovážet portugalský korek, kakaové boby, kaučuk, 30 tisíc hektolitrů vína, z něhož nejméně 20 tisíc hektolitrů muselo pocházet z Porta a Madeiry nebo rybí konzervy a ovoce¹⁴². Součástí dohody bylo ustanovení o uznání obchodního označení vín z Porta a Madeiry a pilsenského piva¹⁴³.

Stav hospodářské spolupráce mezi ČSR a Portugalskem v roce 1924 ohodnotil dr. Jiljí Pořízek v řádné politické zprávě ze dne 7. října:

Vždyť i naše zboží se zde prodává dosud německými nebo rakouskými zástupci, což je důkazem, že náš obchod neovládá ještě zdejšího trhu. Jest ovšem i přímé spojení obchodní mezi Československou republikou a Portugalskem, avšak pro naprostou nedostatečnost organizace zdější statistiky nemáme možnost zjistiti pravý stav tohoto spojení. Bude to perná práce sbíratí potřebný materiál. Zřízení konzulátu přispělo již k oživení obchodních styků, úspěšněji se však může vyvinouti činnost konzulátu až bude konečně zařízen ve svých místnostech.

A dále upozornil na těžkou pozici konzulátu v této oblasti:

(...) bude-li se měřit naše činnost s konzuláty ostatními, nutno bráti také v úvahu, že konzulát je zde sám na sebe odkázán a všechno třeba stavěti od základů. (...) Nejvíce padá na váhu, že

¹⁴⁰ Kosta, J. Zahraniční obchod Československa (1918 – 1937). In *Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha : Historický ústav AV ČR, 1995, s. 335.

¹⁴¹ Kosta, J. *c.d.*, s. 343 a 344.

¹⁴² AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 1938, fond VIII/4, krabice 7. Prohlášení ze dne 11/12/1922.

¹⁴³ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922 – 1938, fond VIII/4, krabice 7. Obchodní dohoda mezi RČS a Portugalskem.

zde není ani jediný náš obchodník. (...) Dokud bude konsulát odkázán jen sám na sebe, nelze s uspokojivou nápravou počítati tak brzy.

V téže zprávě nabízí řešení, jak by mohlo Československo proniknout na portugalský trh:

Jediná cesta získati přímo zdejší trh (...) je aby sem podnikaví naši lidé zajížděli na výzkumy a náš obchod a průmysl vyslal sem aspoň na zkoušku mladé lidi, jednak jako své zástupce, jednak k poznání zdejších poměrů. (...) Na druhé straně se našeho pronikání Portugalsko nebude nikdy obávat, protože jsme jako malý národ, jehož expanse nikdy neohrozí jeho pozici a v budoucnosti by bylo jen na našem chování, abychom Portugalce přesvědčili, že jsme jejich dobří a spolehliví přátelé.¹⁴⁴

Podle řádné zprávy z října následujícího roku se zdá, že se hospodářská aktivita konzulátu nerozvinula. V souvislosti s protičeskoslovenskou propagandou ze strany Německa si konzul Pořízek postesknul:

Je to věru dokladem málo pokročilé organisace čs. zahraničního obchodu jestliže čs. konsulát vlastnímu vývozci, který měl špatné zkušenosti s portugalskou firmou, jako zástupce pro Portugalsko, nemůže doporučit firmu československou a je nucen doporučiti firmy říšskoněmecké, které zde obchodem našeho zboží prosperují.

Nezmiňuje se ovšem konkrétněji, o jaký problém se jednalo¹⁴⁵.

V roce 1928 se mezi ministerstvem zemědělství, obchodu a zahraničních věcí RČS započala diskuse o revizi obchodní smlouvy s Portugalskem. Ze vzájemné korespondence mezi zmíněnými úřady vyplývá, že její příčinou byla nedobrá bilance vzájemného obchodu. V červenci 1928 ministerstvo obchodu k této otázce uvedlo:

Ministerstvo obchodu neví o jakých potížích československého dovozu se snad p. chargé d'affaires zmiňoval a jest mu nesrozumitelný návrh na výpověď dnešní smlouvy, když se zdá, že jedinou příčinou dnešních obtíží a překážek našich hospodářských styků s Portugalskem

---

¹⁴⁴ AMZV Praha, Politické zprávy. Řádná politická zpráva, č. 5 ze dne 7/10/1924.

¹⁴⁵ AMZV Praha, Politické zprávy. Řádná politická zpráva, č. 5 ze dne 16/10/1925.

jsou současné neutěšené finanční valutové poměry v Portugalsku, které ovšem se neodstraní sebe dokonaleji revidovanou obchodní smlouvou.¹⁴⁶

Archiv MZV ČR uchovává několik statistik zahraničního obchodu Portugalska, které do Prahy zaslalo československé vyslanectví v Lisabonu. Z jedné z nich vyplývá, že v roce 1931 se podílelo Československo na dovozu do Portugalska 0,44 % a o rok později 0,42 %¹⁴⁷. Statistika je doplněna seznamem typů zboží, které byly do Portugalska dovezeny. Československo dosáhlo velkého podílu na dovezeném ječmenu klíčeném a sladu. Z tohoto zboží v celkové hodnotě 2 175 000 escudů¹⁴⁸ pocházelo 1 221 000 z Československa. Podobně úspěšný byl dovoz skla, koberců a běhounů nebo nepravé bižuterie. Československé firmy jich dovezly více než firmy německé. Méně úspěšný byl dovoz bavlněných tkanin i výrobků z bavlny, kterému dominovala Velká Británie, papírových a kancelářských výrobků, hraček nebo hudebních nástrojů¹⁴⁹.

Táž statistika informuje také o portugalském vývozu ve zmíněných letech. Ten směřoval především do Velké Británie, Francie, Německa a Spojených států amerických. Z celkového objemu exportu bylo do Československa v roce 1931 dovezeno 0,01 % a v roce 1932 0,02 % zboží. Na československý trh byly přivezeny především rybí konzervy, portské a červené víno, korek, tiskoviny nebo kovové zboží. Nicméně vše v malém množství¹⁵⁰.

Jedním z československých podniků, který obchodoval na portugalském trhu, byla akciová společnost Československá Zbrojovka. Společnost založená v roce 1918 se sídlem v Brně měla v Portugalsku zastupitelskou firmu. V samém závěru roku 1929 se však obrátila na československé vyslanectví v Lisabonu a požádala jej o pomoc při hledání nového zástupce, ať osob či firem. K požadavkům, které by měly splňovat, uvedla: „K jejich úspěšné činnosti jest nutno, aby měly styky s vládními a vojenskými kruhy. Jako naši zástupci ve většině států působí pensionovaní důstojníci. Výběr zástupců z těchto společenských vrstev se nám velmi dobře osvědčil.“ Pokud by byl nový zástupce dostatečně schopný, mohl zastupovat i pražskou Českomoravskou – Kolben – Daněk¹⁵¹.

V následujících letech se Zbrojovka několikrát obrátila na československé vyslanectví v Lisabonu s žádostí o pomoc při získávání informací ohledně dodávek zbraní portugalské

¹⁴⁶ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922-38, fond VIII/4, krabice 7. MO, č.j. 49950/28/II/C ze dne 12/7/1928.

¹⁴⁷ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922-38, fond VIII/4, krabice 3. Statistiky československo-portugalského obchodu, příloha k č. 861/33.

¹⁴⁸ Portugalská měna v letech 1911 – 1999.

¹⁴⁹ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922-38, fond VIII/4, krabice 3. Statistiky československo-portugalského obchodu, příloha k č. 861/33.

¹⁵⁰ tamtéž.

¹⁵¹ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922-38, fond VIII/4, krabice 5. Dopis Československé Zbrojovky Vyslanectví RČS v Lisabonu, ze dne 30/12/1929.

armádě. Dle záznamů uložených v Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR bylo vyslanectví při získávání zakázek nápomocné, což dokazuje portugalská objednávka kulometů u Zbrojovky v roce 1937. Zbrojovka se pokusila proniknout do Portugalska už v roce 1932. Avšak v tomto roce vyšla z výběrového řízení na adaptaci 60 tisíc pušek portugalské armády neúspěšně¹⁵².

Jiným českým podnikem, který měl v Portugalsku obchodní zájmy, byla firma Baťa. Podle informací vyslanectví z dubna 1936 se zlínskému výrobcí obuvy podařilo získat povolení k nákupu gumy od angolských domorodců. Zpráva dále uvádí, že „kapitál, který firma Baťa hodlá investovati do podniku v Angole, činí zatím půl milionů Kč.“ a že „firma Škodovy závody dokončila stavbu pivovaru v Mozambique pro portugalskou společnost.“¹⁵³

Chargé d'affaires a.i. v Lisabonu, dr. Eduard Jelen, vypracoval v březnu roku 1937 zprávu rozebírající příčiny československé obchodní pasivity v Portugalsku. Za přední příčinu nízkého dovozu československých výrobků do Portugalska pokládal skutečnost, že portugalský trh projevuje zájem o jiné typy produktů, než Československo vyváží. Poukázal například na skutečnost, že se Československo podílí jen velmi malou měrou na dovozu železa a oceli, což bylo způsobeno, podle jeho názoru, nízkou konkurenceschopností československých výrobků. Dr. Jelen také napsal:

Přes to však nelze se ubrániti dojmu, že naše firmy, a zejména velké firmy, nevěnovaly dosti pozornosti tomuto trhu, který, ač jest nevelký, nevylučuje, zvláště nyní, možnost dalšího rozvoje našeho exportu. Poslední dobou právě byly některé firmy naše upozorněny na větší dodávky do Portugalska, a nevěnovaly jim pozornost.¹⁵⁴

Dále upozornil na chyby, kterých se československé firmy při jednání s portugalskými zákazníky dopouštěly:

Nejčastěji od Portugalců docházejí stížnosti na to, že naši vývozci neodpovídají na dotazy vůbec, nebo nepřesně a velmi opožděně, nevyřizují objednávky přesně podle vzorku, odpovídají v jazyku, který je zákazníkovi nesrozumitelný (nejsou výjimky, že vývozci činí nabídky česky) atd.¹⁵⁵

¹⁵² AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922-38, fond VIII/4, krabice 5. Č. 1344/32.

¹⁵³ AMZV Praha, Politické zprávy. PZ 1. čtvrtletí 1936, s. 6.

¹⁵⁴ AMZV Praha, ZÚ Lisabon 1922-38, fond VIII/4, krabice 3. Portugalsko – pasivita naší obchodní bilance. K čís. 4548/37//II/C ze dne 29/3/1937, s. 2.

¹⁵⁵ tamtéž, s. 5.

Autor zprávy zároveň navrhl možnosti zlepšení této situace působením více obchodních zástupců československých firem a lepší organizací zahraničního obchodu, což mělo napomoci uspět například ve veřejných zakázkách. V úplném závěru zprávy dodal, že vyslanectví bude nadále udržovat styky s obchodními zástupci československých firem a bude podporovat rozvoj vývozu ČSR do Portugalska¹⁵⁶. Nemohl však tušit, že k 1. srpnu zakáže portugalská vláda účast československých firem na veřejných zakázkách a že o pár dnů později přeruší Portugalsko s Československem diplomatické vztahy.

---

¹⁵⁶ tamtéž, s. 7.

8. Závěr

Rozhodnutím portugalské vlády přerušit diplomatické vztahy s Československem bylo v srpnu roku 1937 ukončeno téměř dvacetileté vzájemné sblížení obou států. Není běžné, aby se obchodní spor, kterým spor o dodávku československých zbraní do Portugalska, alespoň zpočátku, byl, stal záminkou k vypovězení diplomatické spolupráce. Rozhořel se však v neklidné době, která předjímal celosvětový konflikt mezi demokratickými a nedemokratickými systémy. Právě tento ideologický boj a nedostatečná komunikace mezi oběma aktéry sporu vedly, podle mého názoru, k přerušení vzájemné spolupráce ze strany portugalské vlády.

Krátce po událostech léta roku 1937 čelily Československo a vlastně celá Evropa mnohem závažnějším problémům. Snad i proto se o událostech, které vedly k přerušení československo-portugalských styků, v odborných publikacích příliš nepíše. Ani ukončení druhé světové války nepřineslo vzájemným vztahům oživení. Po jejím konci se svět rozdělil na dva bloky. Z Portugalska a Československa se stali na dlouhou dobu ideologičtí nepřátelé. Až na přelomu 50. a 60. let se rozvinuly vzájemné styky mezi československými a portugalskými vědci a spisovateli. Do ČSR také přijížděli představitelé portugalské opozice, například Humberto Delgado¹⁵⁷ nebo Mário Soares¹⁵⁸.

K obnovení diplomatických styků a oživení kulturních a hospodářských kontaktů došlo v červnu 1974 po pádu portugalského nedemokratického režimu¹⁵⁹. Avšak vzájemné hlubší poznávání bylo znovu zahájeno až po roce 1989, kdy byl i v Československu obnoven demokratický politický systém.

Diplomová práce, jejímž cílem bylo zmapovat vývoj československo-portugalských diplomatických, ekonomických a kulturních vztahů ve 20. a 30. letech 20. století, nepřináší jen základní data týkající se vzájemných vztahů mezi oběma státy. Na základě dochovalých a dostupných materiálů v českých a portugalských archivech jsem doplnila také informace o činnosti zastupitelských úřadů nebo o vyslancích, kteří na nich působili. Zájemci, kteří se

---

¹⁵⁷ Humberto Delgado (1906 – 1965) se jako kandidát široké opozice postavil v prezidentských volbách roku 1958 vládnímu kandidátovi A. de D. R. Thomazovi. Po zmanipulovaných volbách se na začátku roku 1959 uchýlil do Brazílie. U příležitosti sjezdu Vlastenecké fronty národního osvobození, která reprezentovala protisalazarovskou opozici, organizovaného na počátku roku 1964, navštívil Prahu. V roce 1965 padl ve Španělsku do léčky tajné policie PIDE. Opozice potvrdila jeho smrt až v únoru roku 1966. In Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 184 – 187 a 193 – 195.

¹⁵⁸ Mário Alberto Nobre Lopes Soares (nar. 1924) byl aktivním účastníkem opozice bojující proti nedemokratickému režimu. V letech 1976 – 1978 a 1983 - 1985 zastával funkci premiéra portugalské vlády a v letech 1986-1991 a 1991-1996 reprezentoval svou zemi jako prezident. In Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 196, 217, 220 a 224.

¹⁵⁹ tamtéž, s. 246.

chtějí dozvědět více o přerušení československo-portugalských vztahů, v mé diplomové práci naleznou přehled událostí, které k tomuto přerušení vedly, a také reakce československé i portugalské strany.

Přestože jsem měla možnost bádát v Historicko-diplomatickém archivu Ministerstva zahraničních věcí Portugalska a v lisabonském Archivu Oliveiry Salazara, převládají v mé práci citace z fondů Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR. Je tomu tak proto, že tento archiv obsahuje o československo-portugalských vztazích nejvíce informací.

Jelikož obdobná studie dosud neexistuje, věřím, že má diplomová práce bude přínosem pro všechny zájemce o studium československo-portugalských vztahů nebo další badatele.

9. Resumo

O objectivo da tese de mestrado „Relações diplomáticas, económicas e culturais entre Portugal e a Checoslováquia nos anos 20 e 30 do século XX“ é expor o desenvolvimento dos contactos políticos, comerciais e culturais entre os dois países europeus neste período do século XX. Como não existem, nem em checo nem em português, muitas publicações que tratem este tema¹⁶⁰, a tese é baseada principalmente na pesquisa levada a cabo nos Arquivos dos Ministérios dos Negócios Estrangeiros checo e português e no Arquivo de Oliveira Salazar.

Os contactos diplomáticos entre Portugal e a Checoslováquia foram estabelecidos no dia 18 de Outubro de 1920. Naquele ano, a República portuguesa festejou os primeiros dez anos da sua existência. Não eram anos fáceis. Desde o 5 de Outubro de 1910, o dia da proclamação da República, o país passava por uma grave instabilidade política e várias crises financeiras. A diplomacia do país preocupava-se essencialmente em manter as suas colónias.

A Checoslováquia era um dos Estados que nasceram depois do desmantelamento do Império Áustro-Hungaro no fim da Primeira Guerra Mundial. A República da Checoslováquia concentrava a sua política externa em garantir as suas fronteiras definidas pelo Tratado de Versalhes, criando ligações com as potências europeias e alguns países da Europa Oriental.

Embora as políticas externas dos dois países tenham tido objectivos diferentes, Portugal e a Checoslováquia desenvolviam relações de cooperação. Em Lisboa e em Praga começaram a funcionar consulados. No ano de 1922, o Acordo comercial checoslovaco-português foi assinado. Desde o início de 1925, a Checoslováquia foi representada em Lisboa por um Encarregado de Negócios a.i., Dr. Adolf Berka, e desde 1926, um Encarregado de Negócios a.i., Dr. Henrique da Guerra Quaresma Viana, representou Portugal em Praga.

A diplomacia portuguesa percebeu a importância da Checoslováquia no Centro da Europa e decidiu transferir a sua legação de Viena para Praga em 1927. Um dos mais distintos membros da vida política, Dr. Alberto da Veiga Simões, foi nomeado ministro plenipotenciário em Praga, Viena e Budapeste. O governo checoslovaco não procedeu a promoção igual da sua representação em Portugal e este facto provocou um descontentamento na parte portuguesa.

---

¹⁶⁰ Para mais informações sobre a evolução das relações entre os dois países ver as seguintes publicações em checo Klíma, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 1999 e 2007, ou Binková, S. *Portugalsko. Stručná historie států*. Praha : Nakladatelství Libri, 2004. Em português, é possível encontrar informações básicas sobre o desenvolvimento das relações no período mencionado ver Serrão, J. V. *História de Portugal*. XIII. Lisboa : Editorial VERBO, 2000, a *História de Portugal*. XIV. Lisboa: Editorial VERBO, 2000.

Ao contrário dos anos 20 do século XX, os anos 30 não trouxeram incremento nas relações bilaterais. O continente europeu passava por grandes mudanças e dividiu-se em Estados democráticos e Estados não-democráticos. A situação da Checoslováquia na Europa Central tornou-se ainda mais complicada. Na Alemanha crescia a força dos nazis que ameaçavam a existência da Checoslováquia e em 1933, Adolf Hitler tornou-se Chanceler.

Também Portugal se transformou em um país não-democrático nos anos 30. Em 1933, a nova Constituição que limitava os direitos civis foi aprovada em Portugal. A Constituição correspondia às ideias políticas de António de Oliveira Salazar, que desde 1932 governou o país na posição de Presidente do Conselho de Ministros. Portugal inclinava-se para a extrema direita enquanto na Checoslováquia as ideias da esquerda passavam a ser cada vez mais populares. A diferença da orientação dos dois países era óbvia durante a Guerra Civil em Espanha que começou em 1936. Até ao ano 1937, porém o clima das relações continuou excelente.

No ano que eclodiu o conflito espanhol, o governo português iniciou o rearmamento do seu Exército e encomendou à empresa checoslovaca de armas, Československá Zbrojovka, um conjunto de espingardas metralhadoras. O governo checo foi dilatando a entrega do material por exigir a confirmação da parte portuguesa que as armas não seriam entregues ao exército nacionalista espanhol, justificando, também, que não se tornava possível cumprir os prazos estabelecidos. O governo português considerou o requerimento e a justificação inaceitáveis e a 13 de Agosto rompeu as relações diplomáticas com a Checoslováquia. Naquele dia, o ministro português de então na Checoslováquia, José da Costa Carneiro, partiu da capital checoslovaca, Praga.

O governo checoslovaco ficou surpreendido pela decisão tomada pelo governo português e praticamente logo depois do corte das relações, muitos diplomatas checoslovacos tentaram criar condições para reestabelecê-las¹⁶¹. Enquanto a parte portuguesa estava certa de que a dilatação da entrega do material encomendado na Checoslováquia foi motivada por razões de ordem política (a diplomacia soviética devia ter pressionado o governo checoslovaco a não entregar a encomenda por recear que as espingardas fossem depois enviadas para o exército nacionalista espanhol), o governo checoslovaco recusou sempre esta argumentação. Do material arquivado consultado, parece mais provável que se tratou de um problema de deficiente comunicação entre os dois países.

---

¹⁶¹ Arquivo histórico-diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros de Portugal. Processo 39.1, Material da guerra Tchecoslovaca. Defesa Nacional, 2º piso, A:47, M:80.

No ano seguinte ao rompimento das relações, a Checoslováquia teve de se confrontar com eventos muito mais graves: divisão do território checoslovaco, resultado do Acordo de Munique, perda da independência e ocupação do território restante da Boémia e da Morávia. Era o início da II Guerra Mundial, que iria mudar a história da Checoslováquia e do Mundo... Terminada a Segunda Guerra, uma grande parte da Europa ficou sob influência da União Soviética. Também a Checoslováquia se tornou um país socialista. Com orientações políticas diametralmente opostas, as relações diplomáticas entre Portugal e a Checoslováquia estariam interrompidas várias décadas. Só em 1975, depois do fim do regime salazarista em Portugal, foram relançados os contactos políticos, comerciais e culturais entre Portugal e a Checoslováquia.

A respeito dos contactos culturais, já nos anos 20, o consulado checoslovaco em Lisboa esforçou-se para promover a cultura checoslovaca em Portugal. Organizou exposições e conferências sobre a história desta Nova República da Europa Central, sobre a sua natureza, a sua economia ou a famosa organização desportiva checoslovaca Sokol que inspirou o aparecimento de organizações similares em Portugal (Sokols e Falcões). E, segundo os relatórios elaborados pela legação checoslovaca em Lisboa, pode-se dizer que os portugueses se interessavam por este país. Apesar da decisão do governo português cortar as relações diplomáticas com a Checoslováquia em 1937, a Checoslováquia não perdeu interesse de conhecer a cultura portuguesa. Continuaram a ser publicadas traduções de obras de literatura portuguesa em língua checa.

No que concerne aos contactos comerciais checoslovaco-português nesta época, eram muito débeis. O Acordo comercial, assinado no ano de 1922 comprometeu a Checoslováquia a permitir a importação de 30 mil hl de vinho português, dos quais pelo menos 20 mil hl de vinhos das regiões do Porto e da Madeira, conservas de peixe em azeite, frutas e legumes e frutas secas. No Acordo, o governo checo reconheceu as designações de vinho do Porto e da Madeira, e o governo português reconheceu a designação da cerveja de Plzeň (Pilsen).

Decorre de dados estatísticos que a Checoslováquia conseguiu exportar para Portugal sobretudo malte, vidro, passadeiras e tapetes, mas em quantidades muito pequenas. Das empresas checoslovacas que entraram no mercado português podemos citar a empresa de sapatos Baťa e a empresa de armas Československá Zbrojovka na qual o governo português encomendou as espingardas-metralhadoras em 1936.

Mesmo que o consulado checoslovaco em Abril de 1937 tenha exprimido a esperança de que o contracto de entrega de espingardas metralhadoras podia desenvolver os contactos

políticos¹⁶² checoslovaco-portugueses, a encomenda levou ao corte das relações bilaterais em Agosto de 1937 por quase 40 anos!

---

¹⁶² Arquivo do Ministério dos Negócios Estrangeiros da República Checa, ZÚ Lisabon 1922 - 38, fond VIII/4, zprávy - tlačové, politické. Běžná zpráva č. 8 ze dne 2/4/1937.

10. Bibliografie

1. Prameny:

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR. ZÚ Lisabon 1922-38, fond VIII/4.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR. Fond politického zpravodajství. Politické zpravodajství ZÚ Lisabon.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR. III. sekce, 1918 – 1939.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR. Depeše odeslané. 1937.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR. Telegramy došlé. 1937.

Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros de Portugal, 2º piso, A:47, M:80.

Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros de Portugal, 2º piso, A:47, M:196.

Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros de Portugal, GS6, M:6.

Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros de Portugal, telegramas recebidos, Praga 1922-1937.

Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros de Portugal, telegramas expedidos, Praga 1922-1937.

Arquivo de Oliveira Salazar. CO/GR3 . Telegramas expedidos para Praga.

Arquivo de Oliveira Salazar. CO/GR3 . Telegramas recebidos de Praga.

2. Literatura v českém jazyce:

BĚLINA, P. a kolektiv. *Dějiny evropské civilizace*. Díl II. Praha a Litomyšl : Paseka, 1995. ISBN 80-7185-011-X.

DEJMEK, J. *Československá zahraniční politika v roce 1937*, svazek 1 (1.1. – 31.7. 1937). Praha : Ústav mezinárodních vztahů, Historický ústav Akademie věd ČR, 2007. ISBN 978-80-86506-65-4.

DEJMEK, J. *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta. Studie z dějin československé zahraniční politiky v letech 1936-1938*. Praha : Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-593-0.

DEJMEK, J. *Československo, jeho sousedé a velmoci XX. století (1918 – 1922). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8.

KISSINGER, H. *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Praha : Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7.

KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-164-6.

KLÍMA, J. Vliv španělské občanské války na Portugalsko. In *70 let od vypuknutí španělské občanské války, vnitřní a vnější aspekty konfliktu*. Hradec Králové : FHS, Univerzita Hradec Králové, 2007, s. 38 – 50. ISBN 978-80-7041-788-1.

KLÍMEK, A., KUBŮ, E. *Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. ISBN 80-85241-88-9.

KLÍMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. 1929 - 1938*. Svazek 14. Praha a Litomyšl : Paseka, 2002. ISBN 80-7185-425-5.

KOLÁŘ, F. a kolektiv. *Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918 – 1938*. Praha : Pražská edice, k.s., 1998. ISBN 80-901509-8-5.

KOSTA, J. Zahraniční obchod Československa (1918 – 1937). In *Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha : Historický ústav AV ČR, 1995, s. 335 - 346.

LACINA V. Dynamika rozvoje hospodářství v meziválečném Československu. In *Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha : Historický ústav AV ČR, 1995, s. 289 – 295.

NECKÁŘOVÁ, L. Stanovisko československého tisku ke konfliktu mezi Portugalskem a ČSR v roce 1937 (Spor o dodávku zbraní nebo útok na ČSR?) In *Ročenka obecných dějin. Svazek 1*. Praha : Historický ústav ČSAV, 1991, s. 163 – 201.

Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918 – 1985. Praha : FMZV, 1987.

3. Cizojazyčná literatura:

Anuário diplomático e consular português 1922 - 1937, MNE, Lisboa : Imprensa Nacional – Oficinas da Secção de Publicidade do Museu Comercial, Tipografia Maurício & Monteiro – Imprensa Nacional, 1923 - 1938.

Dez anos de política externa : 1936 – 1948 : A Nação portuguesa e a Segunda Guerra mundial. Lisboa : Imprensa Nacional, 1961 – 1992.

MADEIRA, L. A. *Alberto da Veiga Simões: Esboço biográfico*. Lisboa : Quarteto, 2008. ISBN 9789728717612.

MARQUÊS, A. H. de Oliveira. *A 1ª República Portuguesa*. Lisboa : Livros Horizonte, 1980.

MEDINA, J. *História de Portugal contemporâneo (Político e Institucional)*, Lisboa : Universidade Aberta, 1994. ISBN 972-674-129-2.

MEDINA, J. (direcção). *História de Portugal dos tempos pré-históricos aos nossos dias*. Volume XI. “A República”. Alfragide : EDICLUBE. ISBN 972-719-058-8.

MEDINA, J. (direcção). *História de Portugal dos tempos pré-históricos aos nossos dias*. Volume XII. “O Estado Novo”. Alfragide : EDICLUBE. ISBN 972-719-058-8.

OLIVEIRA, C. Oliveira Salazar e a política externa portuguesa: 1932-1968. In *Salazar e o salazarismo*. Ed. Duarte Silva, A.E. Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1989, s. 71 – 99. ISBN 972-20-0758-0.

SERRÃO, J. V. *História de Portugal*. Volume VII. Lisboa : Editorial VERBO, 2002.

SERRÃO, J. V. *História de Portugal*. Volume X. Lisboa : Editorial VERBO, 2001.

SERRÃO, J. V. *História de Portugal*. Volume XI. Lisboa : Editorial VERBO, 1998.

SERRÃO, J. V. *História de Portugal*. Volume XII. Lisboa : Editorial VERBO, 1990.

SERRÃO, J. V. *História de Portugal*. Volume XIII. Lisboa : Editorial VERBO, 2000.

SERRÃO, J. V. *História de Portugal*. Volume XIV. Lisboa : Editorial VERBO, 2000.

SERRÃO, J. V. *Portugal na Primeira Guerra mundial*. Lisboa : Ministério dos negócios estrangeiros, 1997.

TELO, A. J. *Portugal na Segunda Guerra: 1941-1945*. Lisboa : Vega, 1991. ISBN 972-699-270-2.

Výtah

Diplomová práce „Československo-portugalské vztahy ve 20. a 30. letech 20. století“ si zvolila za cíl zmapovat vývoj vzájemných diplomatických, kulturních i hospodářských vztahů obou zemí ve zmíněném období.

Portugalsko a Československo zahájily diplomatické vztahy v roce 1920. Obě země, i přes rozdílné priority svých zahraničních politik, se v průběhu dvacátých let postupně sbližovaly. V roce 1922 podepsaly obchodní dohodu, která stanovila pravidla dovozu například portugalského vína do Československa nebo plzeňského piva do Portugalska. Československý zastupitelský úřad v Lisabonu byl nápomocný pronikání československých výrobců na portugalský trh a byl také aktivní v oblasti kulturní. Podporoval poznávání se obou národů, organizoval přednášky o Československu, jeho historii, hospodářství, přírodě.

V roce 1927 přesunula portugalská vláda své zastoupení z Vídně do Prahy a těžce nesla skutečnost, že Československo nepodniklo obdobný krok a její vyslanec pro Portugalsko nadále sídlil v Madridu. Přes několik námitek z portugalské strany se československá vláda nerozhodla povýšit své zastoupení v Lisabonu na samostatné vyslanectví.

Na československo-portugalské vztahy měl samozřejmě vliv celoevropský vývoj a ten nebyl ve 30. letech 20. století nakloněn dalšímu sbližování obou zemí. V Portugalsku byla v roce 1933 schválena ústava, která zbavila občany mnohých práv a která z něj udělala nedemokratický stát. Postavení Československa ve střední Evropě se stalo ještě složitější, neboť se v témže roce dostali v Německu k moci nacisté ohrožující jeho existenci.

K přerušení diplomatických vztahů mezi ČSR a Portugalskem došlo na základě rozhodnutí portugalské strany v srpnu roku 1937. Původně obchodní spor o dodávkách československých kulometů pro portugalskou armádu přerostl v neklidné době v politický problém. Oficiální vztahy mezi oběma zeměmi zůstaly přerušeny až do června roku 1974.

Klíčová slova: československo-portugalské vztahy, přerušení diplomatických vztahů, kulturní spolupráce, hospodářské kontakty.

Abstract

This graduation thesis called *Relations between Czechoslovakia and Portugal between 1920 and 1940* aims to document the development of bilateral diplomatic, cultural and economical relations between these countries in the mentioned period.

Diplomatic ties between Portugal and Czechoslovakia were established in 1920. Despite different priorities of their foreign policies, both countries began gradual closer cooperation during the twenties. In 1922 they signed a commercial deal which set the rules of export and import – e.g. the export of Portuguese wine to Czechoslovakia or the export of Pilsner beer to Portugal. The Czechoslovakian embassy in Lisbon helped the Czechoslovakian producers to enter the markets in Portugal and it also played an active role in the cultural field. It supported various cultural exchanges and organised lectures on Czechoslovakia, its history, economy and environment.

In 1927 the Portuguese government moved its embassy staff from Vienna to Prague and it was very disappointed when Czechoslovakia did not do the same and its ambassador remained in Madrid. Despite objections from the Portuguese the Czechoslovakian government did not decide to change the status of its office in Lisbon and promote it to the one of an embassy.

It is evident that the developments in Europe had an impact on the relationship between Czechoslovakia and Portugal and that the situation in the thirties was not favourable for closer ties. In 1933 Portugal adopted a new constitution which limited the rights of its citizens and meant that the country was ridding itself of democracy. The situation in Czechoslovakia was even more difficult because that year in Germany the Nazis came to power which represented a threat to the existence of the country.

It was the decision of the Portuguese government to suspend the ties with Czechoslovakia. It was taken in August 1937 after a commercial row over deliveries of Czechoslovakian machine-guns to the Portuguese army became a political problem in those difficult times. The official relations remained severed until June 1974.

Keywords: czechoslovak-portuguese relations, interruption of diplomatic relations, cultural cooperation, economical contacts.